

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”
FACULTATEA DE „FILOLOGIE ȘI ISTORIE”

Cu titlu de manuscris
CZU: 94(478+4)-055.2"13/16"(043.2)

ZABOLOTNAIA LILIA
STATUTUL FEMEII ÎN CADRUL SOCIETĂȚII MEDIEVALE DIN MOLDOVA
ȘI ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST (SECOLELE XIV-XVII). STUDIU
COMPARATIV

Specialitatea: 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade)

Specialitatea: 611.03 – Istoria Universală (pe perioade)

Rezumatul tezei de doctor habilitat în științe istorice

CHIȘINĂU, 2021

**Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei de Istorie și Geografie a Universității
Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din municipiul Chișinău**

**Componența Comisiei de susținere publică (aprobată prin decizia Senatului UPSC
„Ion Creangă”, PV nr. 2 din 30.09.2021)**

1. Ivan Duminica, dr.hab. în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural, MEC – *Președinte*.
2. Angela Lisnic, dr. în istorie, UPS „Ion Creangă” – *Secretar*.
3. Șarlota Solcan, dr.hab. în istorie, prof.univ., Facultatea de Istorie, Universitatea din București, România - **referent oficial**
4. Natalia Pușkareva, dr.hab. în istorie, prof.univ., Institutul de Etnologie și Antropologie „N. Micluho-Maklai”, AȘ din Rusia, Moscova - **referent oficial**
5. Ilona Czamańska, dr.hab. în istorie, prof.univ., Universitatea „Adam Mickiewicz ” , Poznań, Polonia - **referent oficial**
6. Liliana Condraticova, dr.hab. în istorie, USM/AȘM - **referent oficial**
7. Victor Țvirucun, dr.hab. în istorie, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova.
8. Valentina Bodrug-Lungu, dr.hab., prof.univ., USM.
9. Nadejda Nijnik, dr.hab. în istorie, prof.univ., Universitatea MAI din Sankt-Petersburg, Rusia.
10. Raimonda Ragauskienė, dr.hab. în istorie, prof.univ., Institutul de Istorie, AȘ din Lituania.
11. Veaceslav Stepanov, dr.hab. în istorie, prof.univ., Institutul de Slavistică, AȘ din Rusia, Moscova.
12. Helena Krasowska, dr.hab., prof.univ., Universitatea din Varșovia/ AȘ din Polonia.

Suștinerea va avea loc la 3 decembrie 2021, ora 14.00, în ședința Comisiei de susținere publică din cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, str. Ion Creangă 1, bloc 1, Sala 512, MD-2069, Republica Moldova (cu prezența fizică și în regim on-line)

<https://meet.google.com/yymi-myyk-ggv?authuser=0>

Teza de doctor habilitat și rezumatele pot fi consultate la Biblioteca Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, pe pagina web a UPS „Ion Creangă” și pe pagina web a ANACEC: <http://www.cnaa.md>).

Rezumatele au fost expediate la data de 30 octombrie 2021.

Secretar științific al Comisiei de susținere publică:

Doctor în istorie, conferențiar universitar **LISNIC Angela**



Autor: Doctor în istorie, cercetător conferențiar **ZABOLOTNAIA Lilia**



**Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei de Istorie și Geografie a Universității
Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din municipiul Chișinău**

**Componența Comisiei de susținere publică (aprobată prin decizia Senatului UPSC
„Ion Creangă”, PV nr. 3 din 28.10.2021):**

1. Ivan Duminica, dr.hab. în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural, MEC – *Președinte*.
2. Angela Lisnic, dr. în istorie, UPS „Ion Creangă” – *Secretar*.
3. Șarlota Solcan, dr.hab. în istorie, prof.univ., Facultatea de Istorie, Universitatea din București, România.
4. Natalia Pușkareva, dr.hab. în istorie, prof.univ., Institutul de Etnologie și Antropologie „N. Micluho-Maklai”, AȘ din Rusia, Moscova.
5. Ilona Czamańska, dr.hab. în istorie, prof.univ., Universitatea „Adam Mickiewicz ”, Poznań, Polonia.
6. Liliana Condraticova, dr.hab. în istorie, USM/AȘM.
7. Victor Țvircun, dr.hab. în istorie, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova.
8. Valentina Bodrug-Lungu, dr.hab., prof.univ., USM.
9. Nadejda Nijnik, dr.hab. în istorie, prof.univ., Universitatea MAI din Sankt-Petersburg, Rusia.
10. Raimonda Ragauskienė, dr.hab. în istorie, prof.univ., Institutul de Istorie, AȘ din Lituania.
11. Veaceslav Stepanov, dr.hab. în istorie, prof.univ., Institutul de Slavistică, AȘ din Rusia, Moscova.
12. Helena Krasowska, dr.hab., prof.univ., Universitatea din Varșovia/ AȘ din Polonia.

Susținerea va avea loc la 3 decembrie 2021, ora 14.00, în ședința Comisiei de susținere publică din cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, str. Ion Creangă 1, bloc 1, Sala 512, MD-2069, Republica Moldova (cu prezența fizică și în regim on-line)

<https://meet.google.com/yml-myyk-ggv?authuser=0>

Teza de doctor habilitat și rezumatele pot fi consultate la Biblioteca Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, pe pagina web a UPS „Ion Creangă” și pe pagina web a ANACEC: <http://www.cnaa.md>).

Rezumatele au fost expediate la data de 30 octombrie 2021.

Secretar științific al Comisiei de susținere publică:

Doctor în istorie, conferențiar universitar **LISNIC Angela**



Autor: Doctor în istorie, cercetător conferențiar **ZABOLOTNAIA Lilia**



CUPRINS:

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII.....	4
CONȚINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI.....	11
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	28
BIBLIOGRAFIE.....	33
LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI	37
ADNOTARE	46
АННОТАЦИЯ.....	47
ANNOTATION.....	48

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și gradul de studiere a temei. Studiarea problemelor ce țin de *istoria femeilor, de viața familială*, indiferent de epocă, constituie un imperativ al timpului, deoarece acestea aspecte fac parte din principiile de bază ale societății. *Istoria feminină* a fost și va rămâne unul dintre subiectele puțin studiate ale istoriografiei universale, cu atât mai mult în Republica Moldova. În condițiile societății contemporane, această tematică mult timp, practic, nu s-a aflat în vizorul studiilor fundamentale academice, prioritar fiind abordată istoria politică și cea social-economică. Imaginea și rolul femeii în istorie a fost reflectat strict pe fundalul personalității bărbatului, iar statutul social atribuit era limitat la nivel de soție, mamă, fiică etc. Conexiunea dintre femeie și politică sau femeie și putere se excludea din start. Istoria însă atestă multiple evenimente, care confirmă că și femeile au contribuit esențial în formarea conceptelor de epocă (istorie, politică, continuitate dinastică, probleme matrimoniale, diplomație („diplomația de mariaj”) etc.

Chestiunea *ce și cum* este necesar să studiem în istorie a devenit o problemă actuală a istoriografiei contemporane. De-a lungul timpului s-au tot propus direcții și provocări noi, categorii specifice și concepte. Dezvoltarea problematicii, metodologiei și aparatului conceptual al *istoriei feminine* au fost realizate datorită unei cooperări interdisciplinare largi, aceasta devenind obiectul esențial de studiu al cercetătorilor din multiple domenii (istorie, drept, demografie, sociologie, antropologie etc.).

Subiectul *istoriei feminine* trasează o nouă linie în istoriografia contemporană, generând o nouă disciplină în științele umanistice, care deviază de la studierea sferelor politice și economice și returnează cercetările istorice în direcția factorului uman. De aceea, în studiul de față se urmărește schimbarea accentelor pe anumite probleme din istoria medievală și plasarea lor pe factorul feminin, cercetat superficial până în prezent.

Necesitatea unui studiu consacrat *istoriei femeilor* se explică printr-o serie de dovezi și argumente. În primul rând, o parte substanțială a contribuției femeilor în istorie a fost pur și simplu negată sau sceptic percepută. În al doilea rând, progresele istoriei au fost atribuite, în general, exclusiv bărbaților, femeile fiind reduse la un statut inferior. Problema statutului social-juridic al femeii în societatea medievală din Moldova are o importanță deosebită. În documentele istorice, juridice, etnografice, literare femeia se prezintă înzestrată cu multe daruri deosebite: ea este înțeleaptă, educătoarea copiilor, dascăl de lege creștinească, ctitor, factor de stabilitate și trăinicie a familiei, persoană politică, regent etc. De aceea, considerăm necesară abordarea complexă a problematicii *feminine* în istorie, în scopul de a reconstitui rolul și locul femeii în societate. Totodată, demersul nostru științific prezintă importanță și ca punct de plecare pentru elucidarea

istoriei feminine, în contextul diverselor fenomene social-economice, politico-dinastice, confesional-spirituale, cotidiene, de mentalități etc., care ne va permite să reliefăm mai profund rolul femeii în istorie și politică, statutul ei social și familial, atât prin prisma evoluției sistemelor juridice, cât și prin intermediul comparației cu situația din alte țări.

Scopul lucrării rezidă în elaborarea unui studiu cuprinzător despre statutul social-juridic al femeilor (din societatea înaltă) din epoca medievală a Moldovei, în care să evidențiem principiile statutare specifice femeilor din Moldova în coraport cu cele din țările Europei Centrale și de Est din secolele XIV-XVII.

Pentru realizarea scopului ne-am propus următoarele **obiective**:

1. Cercetarea istoriografiei problemei și delimitarea noilor direcții în baza unor surse inedite;
2. Stabilirea rolului femeii în cadrul relațiilor de familie;
3. Investigarea condițiilor de instituire a familiei (logodna, căsătoria);
4. Determinarea circumstanțelor legale ale femeii privind inițierea divorțului;
5. Argumentarea dreptului femeilor la proprietate și moștenire în Țara Moldovei;
6. Examinarea caracterului juridic al foii de zestre;
7. Evaluarea situației juridice a femeilor în cadrul societății medievale moldovenești (între drept și cutumă);
8. Crearea unei imagini de ansamblu cu privire la fenomenul anumitor libertăți juridice ale femeilor din Moldova perioadei medievale.

Ipoteza științifică constă în abordarea comparativă a statutului social al femeii în societatea medievală din Moldova în raport cu țările din Europa Centrală și de Est, sub aspect istorico-juridic și istorico-social, dintr-o perspectivă mai complexă a problemei, bine documentată și sistematizată. Prin cercetările realizate s-a reușit constatarea faptului că în Moldova medievală statutul social-juridic al femeii era deosebit de cel din țările vecine. Prin accentuarea unor laturi juridice specifice fenomenului s-a stabilit o serie de avantaje de care beneficiau femeile din Moldova comparativ cu femeile din țările europene, și anume ele aveau:

- drepturi egale cu bărbații la moștenire și la proprietatea mobilă și imobilă;
- temeiuri legale pentru desfacerea căsătoriei;
- privilegiul de a se recăsători după divorț;
- dreptul să posede și să gestioneze propriii bani (din zestre și din moștenire);
- competențe legale să administreze (să vândă și să cumpere moșii, mobilier și alte bunuri necesare pentru trai);
- dreptul să inițieze de sine stătător un proces de judecată și să dețină calitatea de martor în judecată;

- să își stăpânească propria zestre (soțul neavând dreptul asupra acesteia);
- să lase preferențial averea spre moștenire: copiilor, soțului, altor membri ai familiei (părinți, surori, frați, nepoți etc.), sau cu scop caritabil pentru lăcașe sfinte (mănăstiri și biserici), spitale, școli ș.a.;
- după moartea soțului să administreze proprietatea acestuia în egală măsură cu copiii până la majoratul acestora;
- Este foarte foarte important și remarcabil faptul că femeile din Moldova medievală aveau o influență anumită și asupra puterii. Despre acestea ne vorbesc următoarele fapte:
- două dinastii domnitoare, a „Bogdăneștilor-Mușatinilor” și a „Movileștilor”, au fost determinate pe linie feminină;
- doamnele puteau participa la regenție în timpul minoratului fiilor aleși domni;
- doamnele erau acceptate în categoria oamenilor politici în perioada luptelor pentru putere – a soților sau a fiilor;
- la încheierea alianțelor dinastice (interne sau externe) fiicele domnilor deveneau o armă pentru rezolvarea problemelor de ordin politic (interstatal, interteritorial etc);
- numai în Țara Moldovei erau admiși la putere atât copiii legitimi, cât și cei născuți în afara căsătoriei. În aceste cazuri femeile obțineau un statut special și erau cele care își protejau copiii pe perioada domniei.

Sucesiunea domnilor la tron în Moldova medievală era specifică, chiar de la începutul constituirii statului fiind impus principiul ereditar-electiv. Cel numit domn trebuia să fie bărbat, „os de domn”, adică fiu de domn. *Femeile nu aveau dreptul de succesiune la tron și drepturile la domnie nu s-au transmis niciodată prin intermediul femeilor.* Cu toate acestea, anume în Moldova două dinastii domnitoare, a „Bogdăneștilor-Mușatinilor” și a „Movileștilor”, s-au fondat pe linie feminină sau prin „sânge domnesc”.

Metodologia cercetării. Statutul femeii în societatea medievală reprezintă un amplu subiect istorico-juridic și necesită o abordare complexă, în special prin aplicarea interdisciplinarității. Din punct de vedere metodologic, menționăm faptul că nu a fost folosită o metodă unică standardă de cercetare. De fapt, având în vedere complexitatea investigațiilor, altfel nici nu se putea. Prin urmare, au fost utilizate deopotrivă tehnici de cercetare specifice istoriei, dreptului, genealogiei, sociologiei, demografiei istorice etc. Pe de altă parte, printr-o asemenea abordare metodologică, nu s-a urmărit scopul ca lucrarea noastră să capete neapărat un aspect interdisciplinar și/sau multidisciplinar.

În știința istorică universală rezultatul abordărilor pluridisciplinare s-a dovedit a fi benefic pentru o cunoaștere mai amplă a trecutului și a condus la construirea, autonomizarea și individualizarea unor problematici specifice și ale unor direcții autonome care, în pofida obiectului

comun de investigație, s-a individualizat printr-un instrumentar și direcții proprii de abordare. Pe plan național, lipsesc lucrări de sinteză, în care societatea medievală să fie examinată din perspectiva cercetărilor antropologice. Aceasta creează lapsusuri și confuzii atât în cercetările științifico-didactice, cât și în lucrările referitoare la istoria națională.

Metodele de investigație științifică utilizate în prezenta lucrare au fost cele clasice pentru știința istorică, îmbinate cu altele noi, promovate, în primul rând, de *Școala Analelor* – metoda analizei critice, metoda analizei istorice etc.

Metodologia cercetării a fost conformată surselor antrenate, obiectului, scopului, obiectivelor lucrării și s-a constituit din: *metoda istorică* – studierea problemei din perspectiva civilizațiilor; *metoda analitică* – depistarea, evaluarea și interpretarea izvoarelor. Având în vedere că materialul istoric factologic în mare măsură depinde de nucleul informațional necesar pentru cercetare, în legătură directă cu metoda de analitică a fost utilizată și *metoda logică* – descifrarea documentelor, identificarea evenimentelor în contextul proceselor istorice și a sistemului de drept pe parcursul perioadei cercetate. Mai ales că statutul femeilor în societate era determinat de anumite condiții sociale și juridice. *Metoda analizei critice* este utilă pentru studierea anumitor forme de comportament uman. *Metoda istorico-comparativă* reprezintă una din principalele, deoarece permite, desprinderea și evidențierea trăsăturilor specifice și generale ale situației femeilor din Moldova în sistemul juridic și social, cu cele din țările europene. În cadrul abordării istorice, *particularizarea* și *generalizarea* sunt complementare și, fie explicit sau implicit, depind de comparație. *Metoda istorico-tipologică* oferă posibilitatea de a tipologiza structurile și sistemele societății (de exemplu familia), de a dezvălui esența fenomenelor studiate (de exemplu divorțul) atât prin asemănarea, cât și prin deosebirea calităților lor.

Statutul juridic al femeilor în perioada medievală era legat nemijlocit de viața socială. În asemenea condiții, aplicarea unui ansamblu complex de tehnici, procedee și metode, ne permite obținerea unor noi rezultate, valoroase și utile pentru procesul studierii problemei puse în discuție. Pentru realizarea obiectivelor tezei a fost utilizată o metodologie complexă de cercetare a evenimentelor istorice, în baza principiului *problematic* și *cronologic*.

Limitele cronologice și spațiale. Subiectul abordat în lucrare cuprinde perioada cronologică din *a doua jumătate a secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVII-lea*, care încadrează istoria Moldovei, de la constituirea și consolidarea statului medieval până la începutul epocii moderne. În cercetările noastre, întreaga epocă este examinată nu numai din perspectivă istorică, ci și juridică. ***Limita cronologică inferioară*** corespunde cristalizării structurilor teritorial-administrative, sociale, judiciare etc. Până la mijlocul secolului al XVII-lea, baza judiciară a Țării Moldovei era dreptul cutumiar sau *obiceiul pământului*, care a avut o îndelungată folosință la români – până la mijlocul secolului al XVII-lea. ***Limita cronologică superioară*** corespunde

perioadei marcate prin adoptarea legislației scrise în Moldova (*Cartea românească de învățătură, 1646*) și Țara Românească (*Îndreptarea legii sau Pravila cea Mare, 1652*). Pravila scrisă nu era o normă juridică, menită să înlocuiască întru totul *obiceiul pământului*, ci era o componentă a pluralismului juridic indispensabil al statului, societății și culturii medievale. De regulă, *Pravila* se aplica alături de *obiceiul pământului*. În textele acestor documente există multiple date, ce ne permit evidențierea unor elemente specifice statutului juridic al femeilor, din perspectiva evoluției istorice.

Limitele geografice ale cercetării noastre se înscriu în hotarele istorice ale Țării Moldovei. Însă, un alt aspect care completează studiul de față, este abordarea comparativă. Ținem să menționăm că segmentul cronologic al perioadei medievale din Europa Centrală, de Est și Sud-Est nu corespunde perioadei respective din Țara Moldovei. Unele depășiri ale cadrului cronologic stabilit sunt motivate și susținute anume din aceste considerente. Mai mult, analiza comparativă a documentelor nu coincide cu cea din Moldova și nu poate fi sincronizată. Aceste argumente ne-au determinat să facem referințe la documente din secolele XII-XIV din spațiul geografic corespunzător (Țara Românească, Serbia, Bulgaria, Transilvania, Marele Cnezat Lituanian, Polonia și Rusia).

Noutatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în cercetarea complexă și interdisciplinară a statutului femeii în cadrul societății medievale din Țara Moldovei și țările din Europa Centrală și de Est (secolele XIV-XVII), ce ne permite să conturăm statutul diferit și particularitățile situației femeilor din Moldova.

Studiul reprezintă o tentativă de tratare a unui set de probleme racordate la noile direcții de cercetare din știința istorică – *istoria feminină*. Pentru prima dată sunt aduse în discuție și elucidate unele aspecte noi referitoare la: instituția, caracterul juridic și moral al logodnei și căsătoriei (condiții și impedimente); statutul femeii în contextul relațiilor de familie; situația juridică a femeilor – dreptul femeilor la inițierea divorțului (procedura de desfacere a căsătoriei, consecințele juridice și morale ale divorțului); dreptul la proprietate și moștenire (dreptul egal al femeilor și bărbaților la moștenire în Țara Moldovei, dreptul succesoral pe linie maternă și paternă); femeile și dreptul succesoral al copiilor nelegitimi etc.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a cercetărilor. Problema studiată poartă un caracter multilateral, interdisciplinar și comparativ. Cercetarea integrală a subiectelor investigate în cadrul lucrării propune o serie largă de abordări teoretice și metodologice noi. Studiile realizate vor permite specialiștilor din domeniul istoriei medievale universale, antropologiei istorice, istoriei sociale, demografiei istorice, istoriei dreptului etc., să reevalueze sarcinile de studiu a vieții omului prin prisma structurilor cotidiene, a mentalităților colective, a practicilor instituționale. Acestea impunându-se a fi examinate prin intermediul studiilor de caz, prin metoda analizei de

conținut, prin monumentele memoriei istorice etc. Astfel, caracteristica esențială a temei abordate este promovarea dialogului cu celelalte științe „ale omului”.

Rezultatele lucrării pot fi utilizate în vederea elucidării unor aspecte mai puțin tratate, precum: istoria feminină, istoria familiei, istoria vieții cotidiene, viața privată și spirituală în cadrul familiei, istoria moravurilor, istoria personalităților, sociologie, istoria mentalităților, istoria politică și social-economică, abordate prin prisma factorului uman. Studiul poate fi folosit pentru elaborarea cursurilor universitare la facultățile de istorie, drept, psihologie, jurnalism, etnologie, etnografie, relații internaționale ș.a. Cercetările publicate pot fi utile și la elaborarea lucrărilor științifico-metodice și practice.

Totodată, studiul realizat este un îndemn de a continua aprofundarea cercetărilor în domeniul analizei istorico-antropologice asupra familiei în contextul marilor evenimente petrecute în sfera cotidianului, care, de multe ori, domina viața de zi cu zi; riturile și ritualurile specifice unor sărbători familiale (botez, nuntă, cununie, înmormântare etc.). Menționăm că asemenea cercetări în istoriografia din Republica Moldova nu s-au efectuat, lipsind lucrările de sinteză în care să fi fost examinată societatea medievală și din această perspectivă (studii asupra înrudirilor și a structurilor familiale în Evul Mediu).

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele investigațiilor în domeniul *istoriei feminine* au fost materializate în 7 monografii, 3 volume de studii internaționale (coordonator și autor) și peste 140 și articole științifice (2008-2021), dintre care 89 sunt publicate peste hotare: România (Arad, București, Iași, Suceava), Federația Rusă (Moscova, Sankt-Petersburg, Iaroslavl, Saryi Oskol, Arhangelsk, Kaliningrad, Smolensk, Nijni Novgorod), Ucraina (Kiev, Odessa, Ostrog), Belarus (Minsk, Vitebsk), Polonia (Varșovia, Cracovia, Poznań, Siedelce), Marea Britanie (Oxford), Lituania (Vilnius), America (Boston), Kazahstan (Astana), Armenia (Erevan). Diverse aspecte ale cercetării au fost prezentate și sub formă de comunicări (inclusiv în plen) la 40 de conferințe naționale și 68 internaționale în România, Polonia, Lituania, Belarus, Federația Rusă, Armenia, Georgia, USA. În perioada 2006-2021 autorul a inițiat și a organizat 14 conferințe internaționale, a coordonat 13 volume internaționale. Volumul „Factorul feminin în istorie” a reunit specialiști în domeniu din 14 țări.

Aspectele teoretice și practice ale cercetării au fost aprobate în cadrul diverselor activități: prelegeri universitare, lecții pentru masteranzi, scoli internaționale de vară pentru tineri cercetători istorici la universități din țară (Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Universitatea Relații Internaționale „*Perspectiva*”, Academia de Administrare Publică) și de peste hotare: Institutul de Istorie Universală al Academiei de Științe a Federației Rusiei, (Moscova); Institutul de Istorie Națională al Academiei de Științe din Armenia (Erevan); Institutul de Istorie al Academiei de

Științe din Belarus (Minsk); Institutul de Istorie și Institutul Europei de Est a Universității „Adam Mickiewicz”, din Poznań, Polonia; Institutul de Istorie și Etnologie din Georgia (Tbilisi).

Teza de doctor habilitat în istorie a fost examinată și recomandată în ședința Catedrei de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din municipiul Chișinău, în seminarul științific de profil al Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” (Specialitatea: 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade); Specialitatea: 611.03 – Istoria Universală (pe perioade)).

Cuvinte cheie: femeie, istoria femeilor, statut social-familial, dreptul familial, familie, căsătorie, divorț, canoane bisericesti, codice de legi, proprietate, moștenire, relațiile familial-patrimoniale.

CONȚINUTUL DE BAZĂ AL TEZEI

Teza de doctor habilitat este constituită din partea introductivă, adnotări în limbile română, engleză și rusă, lista abrevierilor, șase capitole structurate în subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 1059 de titluri, 248 pagini text de bază, CV-ul autorului, declarație.

În partea **Introducere** sunt expuse reperele conceptuale ale cercetării, actualitatea problemei abordate, scopul și obiectivele tezei, este argumentată noutatea și originalitatea științifică, este explicat spațiul geographic-cronologic, principalele metode de cercetare, rezultatele obținute în urma cercetărilor efectuate care au condus la soluționarea problemei științifice, semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea și implementarea rezultatelor, este prezentat sumarul compartimentelor tezei.

În Capitolul 1, intitulat **Problematica istoriei femeilor: analiza istoriografică și a izvoarelor folosite** sunt prezentate și examinate principalele publicații științifice, ce abordează problema în domeniul de cercetare și identificare *istoriei feminine* în istoriografia națională și mondială (universală): Franța (Bloch 1996, Duby 1988, Braudel 1984, Le Goff, Rouche 1990,), Marea Britanie (Miles, (Amaury 1983, Amt 1993, Janeway 1977, Scott 1998, Smith 1998), SUA (Andersson, Zinsser 1988, Beard, Bowles 1983, French 1986), Spania (Bertini 1991), Germania (Uitz, Ennen 1999), Italia (Herlihy 1978, Humbert 1972, Romano 1996), Polonia (Kuchowicz 1975, Kutrzeba 1908, Sajkowski 1982, Bogucka 1998, Czamańska 1998, Wasilewski 1989, Kulesza-Woroniecka 2002, Tęgowski 1993), Federația Rusă (Repina 2012, Pushkareva 2007), Serbia (Tomin, Laskaris 1926, Тирковић 1997, Бобић 2001), Lituania (Ragauskienė 2017, Карпавиціенė 1999, Sarcevičienė 2005, Лазутка, Валиконите, Гудавичюс 2004,), Bulgaria (Андреев 1988, Ангелов 1962, Божилов 1985) Belarus (Dzerbina 2012) etc.

Este important de menționat că apariția *istoriei feminine* a fost, în primul rând, susținută de medievști, dat fiind faptul că anume ei au plasat *Omul ca axis mundi* al analizei istorice în ceea ce privește relațiile interne între variatele sfere ale activităților sale sociale, care va asigura dezvoltarea societății, integritatea și originalitatea în fiecare “ a *cadastru*” temporal. Părtașii noii abordări a studierii trecutului s-au numit adepți ai *istoriei sociale*, care, la rândul său, au inclus în sânul ei subdiscipline ca *istoria cotidianului*, *istoria vieții private* etc., inclusiv *istoria femeilor*.

În istoriografia internațională problema identificată a luat naștere încă în secolul al XIX-lea și cunoaște un înalt nivel de cercetare științifică. Evoluția istoriografiei tematicii abordate în Europa Occidentală are câteva etape, fiecare caracterizându-se printr-un anumit nivel științific de investigație. Tematica *feminină* a fost abordată în multiple studii fundamentale (monografii, reviste, culegeri, articole științifice), consacrate istoriei femeii, poziției ei sociale și familiale, relațiilor matrimonial-patrimoniale în familie, istoriei familiei etc., scrise în baza noilor metodologii, aceasta rămânând până în prezent una din cele mai actuale și prioritare teme de

cercetare în știința istorică contemporană. Rezultate considerabile în tematica prezenței istorice a femeii în societate au fost obținute în ultimii douăzeci de ani. Această perioadă marchează o etapă distinctă în studierea *istoriei feminine*. Caracteristica principală a perioadei este determinată de apariția primelor concepții moderne ale istoriografiei occidentale și mondiale. Studiile pluridisciplinare ale istoricilor au impus o nouă viziune asupra problemei de cercetare și au favorizat o abordare interdisciplinară a tematicii feminine. Drept exemplu servesc lucrări realizate în baza noilor direcții de cercetare – psihologia socială, istoria intelectuală, istoria personalităților, antropologia istorică și culturală etc.

Totodată, ținem să subliniem că în ultimele decenii tematica feminină în istoriografia românească a oferit o cercetare mai fructuoasă, constituind și o altă perioadă, diferită de cea postbelică (sovietică) prin concepție și metodologie. Contribuțiile esențiale istoriografice ale colegilor din România (Gonța 1998, p. 269-276; Solcan 2020; Szekely 2012, p. 103-117; Gorovei 2006, p. 9-16; Rezachevici 2001; Iftimi 1999-2002; Ghițulescu 2004, Barba 2007, Ciupală 2003 etc.) s-au manifestat prin încercări substanțiale de evaluare a importanței domeniului și demonstrează o acoperire profundă a temelor legate de istoria femeilor, a personajelor feminine în istorie, în instituția familiei, în viața privată, în mentalități și viața cotidiană. Redirecționarea firească a interesului istoricilor pentru aceste investigații a condus la consecințe semnificative în plan metodologic – o abordare interdisciplinară, de căutare a sintezei prin varietate, prin metoda istorico-culturală etc. Noua istorie socială este cercetată nu din perspectiva mișcărilor sociale, ci prin prisma antropologismului istoric. Omul, modul său de gândire, comportamentul, stilul de viață, spiritualitatea, mentalitatea și viața cotidiană au devenit subiecte de cercetare, iar metoda antropologică și-a ocupat locul binemeritat în centrul problemei istoriei umane.

În ceea ce privește istoriografia națională, trebuie să recunoaștem că tematica feminină (în perioada cercetată) a fost ignorată mult timp de mediul academic și nu a fost abordată în studii speciale de sinteză sau monografice. Totuși, tangențial problema identificată a fost abordată și în istoriografia din Republica Moldova. Printre studiile care vizează parțial *istoria femeilor* figurează lucrările lui P. Sovetov (2001-2002, c. 26-152), A. Galben (1986), A. Eșanu (1983, c. 66-77; Ibidem 2008, p. 444-490), A. Felea (2008, p. 20-29). Studiile autorilor menționați sunt axate pe instituțiile obiceiurilor juridice din Moldova medievală, normele dreptului necodificat în domeniul moștenirii, rolul „diplomației de mariaj”, tradițiile matrimoniale, educația, cultura și viața spirituală a femeilor din epoca respectivă, problemele de istorie a mentalităților etc. Într-o anumită măsură, acestea au contribuit la cercetarea și promovarea *tematicii feminine*.

O atenție specială în teza de față este acordată analizei izvoarelor de epocă. Specificul temei constă în faptul că în privința vieții de familie, vieții private în general, și *istoriei feminine*

în particular sunt extrem de puține surse istorice. Lectura documentelor a fost nu doar directă, ci deseori citită printre rânduri sau *în oglindă* (Szekely 1997). Caracterul complex și multilateral al cercetărilor a condiționat necesitatea apelării la toate izvoarele scrise ale epocii: letopisețe, codice de legi, testamente, foi de zestre, pomelnice, acte de proprietate, diverse însemnări, note ale călătorilor străini, rapoarte diplomatice, acte de vânzare-cumpărare, procese de litigiu etc. La baza cercetării problemei propuse au fost puse cele mai diverse izvoare istorice accesibile, care au fost clasificate după gradul veridicității, amploarea și valoarea informativă, acestea fiind editate în Moldova, România, Polonia, Rusia, Ucraina, Lituania, Serbia și Bulgaria. Remarcăm că o bună parte a documentelor sunt publicate, însă, concomitent, au fost utilizate documente inedite, incluse pentru prima dată în circuitul științific. Organicitatea complexă a tuturor izvoarelor ce se completează reciproc a făcut posibil să redăm o viziune amplă, unitară și analitică asupra problemei investigate.

Atât complexitatea sarcinilor propuse, cât și diversitatea surselor istorice, ne-au determinat să specificăm principalele categorii de izvoare ce au stat la dispoziția noastră: documente din arhive; documente publicate și traduse; izvoare documentare publicate (documente interne; izvoare juridice (codice de legi, pravile etc.).

În primul rând, ne vom referi la izvoarele inedite, în special cele depistate în Polonia, și anume în Biblioteka Kórnicka (Sygn 201, 280, 361, 1607, 41606, Mf. 423, 497; 7128), Biblioteka Czartoryskich (rks. 146, IV 215; IV 351, 378, 632, 752; 917), Biblioteka Polska Akademia Nauk (Mf. 24177; 278, Mf. 25655), Archiv Sanguszków (nr. IX ½, (zb. Rusieckich, IT. 363), Arhiv Potockich (T. 45/II k., 488 v), Arhiv Radziwiłłów (Dz. V. t. 281, nr. 12235; nr. 12 258; Dz. II, t. 11, nr. 1447), în care am depistat informații cu privire la relațiile dinastice moldo-polone, descrieri detaliate despre nunțile domnești (condițiile de logodnă și cununie), despre viața personală a fiicelor domnilor Ștefan cel Mare, Ieremia Movilă, Vasile Lupu, despre viața familială în Polonia (raporturile patrimoniale dintre soți, căsătoria, divorțul) etc. O valoare imensă au izvoarele ce țin de viața personală și activitatea doamnelor din Moldova (Elena Ecaterina, Ruxandra Lăpușneanu ș.a.), referințe la testamente (Maria Cnejna, Maria Radziwiłł, Maria Movilă), scrisorile originale din secolul al XVII-lea ale Mariei Radziwiłł, documente despre zestrea fiicelor lui Ieremia Movilă (Raina, Maria, Caterina și Ana) și a le lui Vasile Lupu (Mariei Radziwiłł și Ruxandra Hmelnița), documentele ce reflectă relațiile matrimoniale în familie (Alexandru cel Bun, Bogdan III, Alexandru Lăpușneanu). O categorie aparte o constituie documentele despre nunțile domnești. Pe parcursul anilor 2004-2006 la Biblioteka Kórnicka (Poznań) și la Biblioteka Czartoryskich (Cracovia) au fost depistate documente inedite, unde sunt descrise cu lux de amănunte nunțile fiicelor lui Vasile Lupu. Vom remarca și documentul despre divorțul lui Alexandru cel Bun cu a treia soție din *Bullarium Poloniae* (IV, p. 129, documentul 690) depistat la Universitatea din

Lublin. Ne vom referi și la izvoarele inedite din Arhiva de Stat din Rusia – *Российский Государственный Архив Древних Актов* (în continuare РГАДА), în special fondurile 68 (*Сношения России с Молдавией*), 156 (*Исторические и церемониальные дела*), 135 (*Архив Московский Великокняжеский*).

Pe lângă izvoarele inedite, s-a apelat și la izvoarele documentare publicate. Printre cele mai importante surse de acest tip sunt o serie de culegeri apărute la sfârșitul secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea, realizate de Nicolae Iorga (1900; 1901; 1902; 1903), E. Hurmuzaki (1897), I. C. Filitti (1913-1914), Gheorghe Ghibănescu (1910; 1921; XIII 1923; 1922; XVI 1926), Teodor Balan (1934), Ștefan Berechet (1926 ; 1930), Andrei Veress (1935; 1938), I. Corfus (2001 etc. Deosebit de prețioase pentru cercetarea problemelor abordate sunt colecțiile de documente interne și externe: *Documente privind istoria României (DIR)*, *Documenta Romaniae Historica (DRH)*, *Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria orașului (1388-1918)*, *Catalogul de documente din Direcția Arhivelor Centrale, Moldova în epoca feudalismul*, *Documente privitoare la istoria orașului Iași ș.a.*

Studierea și reconstrucția istoriei femeilor din epoca medievală nu poate fi efectuată fără analiza scrierilor epocii. *Sursele narrative* interne și externe din perioada respectivă (cronicile, anumite scrisori, notele și însemnările călătorilor străini) constituie un grup de izvoare aparte și reflectă o serie de fapte prețioase referitoare la obiceiurile și tradițiile de nuntă (pețire, logodnă, cununie), la viața familială, la căsătoriile mixte, raporturile dinastice etc. În această ordine de idei, sunt relevante cronicile lui Grigore Ureche (1990), Miron Costin (1990), Ion Neculce (1990), Axinte Uricarul (1993), *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI (Letopisețul anonim al Moldovei, Cronica moldo-germană, Cronica lui Azarie, Cronica lui Eftimie, Cronica moldo-polonă, Cronica moldo-rusă, Învățăturile lui Neagoe vodă Basarab către fiul său, Teodosie, Viața lui Vlad Țepeș, Povestire despre Dracula voievod)* (Cronicile 1959), Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei 1608-1665* (1965), *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754* (1965), *Cronicari munteni (Cronica lui Radu Greceanu, Istoria Țării Rumânești de la stolnicul Constantin Cantacuzino, Letopisețul Cantacuzenesc, Istoriile domnilor Țării Rumânești de Radu Popescu, Anonim Brâncovesc)* (1961).

Prezentul studiu se bazează și pe surse narrative de origine străină – cronici din Polonia, Ucraina, Lituania, Serbia, Bulgaria, și anume: Feodosii Sofronovici (Феодосій Софроневич, *Кройнікка о початку і назвіску Литви și Кройнікка о землі Полскої*) (1992), Marcin Murinius, *Kronika mistrzów Pruskich* (1989), *Kronika Jana z Czarnkowa* 1996; Łowmiański 1999), Полное собрание русских летописей (*Список графа Рачинскаго. Летописецъ Великого Князя Литовского и Жомоитського. Книга Великого княжества Литовского и Жемоицкаго. Родство великих князей Литовских. Летописецъ Великого Князя Литовского и*

Жомоитъского. Книга Великого княжества Литовского и Жемоицкаго) (*Западнорусские Летописи* 1907). De un real folos ne-au fost colecțiile de documente *Стари српски родослови и летописи, Изъ старата българска книжнина*, editată de Ivan Duichev (Дуйчевъ 1944). În aceste izvoare sunt prezentate informații bogate istorice, pe alocuri captivante, care ilustrează istoria Moldovei în contextul relațiilor internaționale prin prisma raporturilor dinastice, rolul și mecanismele „*diplomației de mariaj*” în stabilirea acordurilor interstatale, evoluția relațiilor matrimoniale cu țările vecine etc.

Valoarea documentară a **izvoarelor juridice** nu este mai puțin semnificativă pentru cunoașterea problemei *istoriei feminine*, deoarece studiul abordează în mod special situația social-juridică a femeilor în familie, societate etc. Izvoarele dreptului feudal în etapa la care ne referim au fost *obiceiul pământului* (vechiul drept, cutumă), *pravilele bisericesti* (lege, regulament cu caracter de drept civil sau bisericesc, după canoanele bisericesti), *hrisoavele domnești* (act domnesc referitor la proprietate, la privilegiu etc.) și legea scrisă (culegeri de legi, codice de legi). Informații despre normele juridice vizavi de problema abordată se conțin în legislația scrisă din țările din Europa Centrală (Polonia, Cehia), Europa de Est (Lituania, Rusia) și Europa de Sud-Est (Bulgaria, Serbia), și anume: *Ecloga, Zakonik lui Stefan Dușan, Корчмая Книга, Стоглавий Собор, Primul și al Doilea Statul Lituanian* etc.

Analiza istoriografiei expuse anterior, și în special din Republica Moldova, denotă lipsa unei lucrări dedicate statutului femeii în cadrul societății medievale. Deși problema *feminină* a fost abordată, subiectul propus pentru cercetare (Statutul femeii în cadrul societății medievale din Moldova și țările din Europa Centrală și de Est (secolele XIV-XVII). Studiu comparativ) nu a constituit încă obiectul unor investigații speciale.

Pentru realizarea scopului dat, ne-am propus următoarele obiective: cercetarea istoriografiei și a surselor, inclusiv inedite pe problema dată; examinarea rolului femeii în contextul relațiilor de familie; investigarea instituției familiei (logodna, căsătoria: condiții și impedimente); determinarea rolului și dreptului femeii la inițierea divorțului; evaluarea situației juridice a femeilor în cadrul societății medievale moldovenești (între drept și obicei). Totodată, demersul nostru științific prezintă importanță ca punct de plecare în elucidarea *istoriei feminine* în cele două direcții – istorică și juridică. Pentru a evidenția și a stabili particularitățile și specificul statuar-juridic al femeilor din Moldova, este necesar ca problema să fie abordată prin metoda comparativă, fără de care este imposibil de a ne crea o imagine clară asupra fenomenului anumitor libertăți juridice ale femeilor în epoca cercetată. În acest context, în studiul de față am apelat la izvoarele istorice și juridice din Moldova, Țara Românească, Serbia, Bulgaria, Transilvania, Marele Cnezat Lituanian, Polonia și Rusia. Analiza materialului documentar de epocă ne-au determinat să realizăm o

abordare istorico-juridică complexă în cercetarea statutului social și a situației juridice a femeilor din spațiul geografic indicat, pentru a completa astfel o lacună a istoriografiei contemporane.

Capitolul 2, intitulat Femeia în contextul relațiilor de familie. Instituția familiei este consacrat abordării interdisciplinare a problemelor fundamentale ce țin de istoria familiei și statutului femeii în relațiile matrimoniale. Prima condiție a demersului este tratarea următoarelor fenomene fundamentale: definiția și instituția logodnei și a căsătoriei; caracterul juridic și moral al logodnei, condițiile și impedimentele la încheierea căsătoriei, foaia de zestre sau izvodul de zestre – un act juridic al epocii. A doua condiție – investigațiile sunt axate pe *factorul feminin*, adică pe statutul casnic al femeii (din societatea înaltă) în contextul relațiilor familiale. Finalitatea demersului de față este multiplă, deoarece relațiile de familie, legăturile de rudenie, alianțele spirituale etc. ne dezvăluie importanța căsătoriei și statutul social-juridic al femeii în familie și în societate.

Pentru a evidența și a stabili particularitățile și specificul statuar-juridic al femeilor din Moldova, am abordat problema prin metoda comparativă, fără de care este imposibil de a ne crea o imagine clară asupra fenomenului anumitor libertăți juridice ale femeilor în epoca cercetată. În acest context, în studiul de față am apelat la izvoarele istorice și juridice din Moldova, Țara Românească, Serbia, Bulgaria, Transilvania, Marele Cnezat Lituanian, Polonia și Rusia. Analiza materialului documentar de epocă ne-a determinat să realizăm o abordare istorico-juridică complexă în cercetarea statutului social și situației juridice a femeilor din spațiul geografic indicat, pentru a completa astfel o lacună a istoriografiei contemporane.

Prin studiul de față am încercat abordarea anumitor probleme generale ale istoriei sociale în perioada dată cu accentele amplasate asupra factorului feminin, superficial cercetat în istoriografie. În urma analizei problemei abordate, am constatat că sursele de epocă fac suficiente referiri pentru înțelegerea noțiunii de *căsătorie*. Căsătoria era considerată una din tainele bisericesti și constituia (și mai constituie încă – n.a.) baza structurilor familiale – care formează, de fapt, temelia unei societăți – și este investită de creștinism cu atribute sacramentale. *Funcția religioasă* a familiei continua să se mențină, începând cu însuși actul constituirii și persistând în tot timpul existenței sale. Orice căsătorie ce nu fusese oficiată religios era considerată concubinaj.

Căsătoria era determinată de normele și principiile canoanelor bisericesti. Pentru a încheia o căsătorie era necesar să se îndeplinească anumite condiții, care erau reglementate atât în legislația scrisă cât și în dreptul obiceiului. *Condițiile de valabilitate a căsătoriei* în Țările Românești erau: vârsta corespunzătoare sau vârsta legală a căsătoriților; consimțământul părinților; acordul tinerilor; alegerea benevolă; starea fizică și mentală; apartenența la una și aceeași confesiune; excluderea unui grad de rudenie apropiat; respectarea ceremoniei de cununie; apartenența la aceeași clasă socială. Pentru a ajunge la rezultatele consemnate mai sus, am recurs la studii

comparate. În acest context menționăm că am apelat la dreptul canonic bizantin și am determinat influențe majore a dreptului bizantin asupra țărilor europene. Până în secolul al XV-lea în toate țările europene, atât în Est, cât și în Vest, vârsta între 12-14 ani era valabilă pentru încheierea căsătoriei.

În baza celor expuse, concluzionăm: pentru încheierea căsătoriei în epoca cercetată (sec. XIV-XVII) era necesară îndeplinirea anumitor condiții, care erau reflectate atât în legislația scrisă, cât și în *dreptul consuetudinar*. În Țările Românești se conturează în mod evident o puternică influență bizantină asupra legislației civile. Potrivit materialului factologic, vârsta de valabilitate a căsătoriei în țările românești era pentru fete de 12 ani și pentru băieți – de 14 ani. Situația în țările din Europa Centrală, de Est și de Sud-Est era asemănătoare. Conform legislației civile din Europa de Vest și Nord-Vest, vârsta de căsătorie era între 14 ani și 20 de ani. Căsătoria era actul legal al înființării familiei, se celebra public, în fața autorităților bisericești și toate condițiile de încheiere a căsătoriei se respectau cu strictețe.

Căsătoria avea loc după îndeplinirea anumitor condiții, dar, concomitent, se lua în considerare și anumite impedimente. Pentru a preciza și a înțelege cu adevărat rolul căsătoriei în Evul Mediu, este necesar să cunoaștem *impedimentele la căsătorie*. În Țările Românești acestea erau: rudenii de sânge pe linie directă și pe linie colaterală, rudenii prin alianță și spirituală (care vine din sfântul botez și din înfiere), căsătoria mixtă (căsătoria cu eterodocșii), căsătoria cu persoane care au depus voturile (jurămintele monahale), incestul (amestecarea de sânge), căsătoria în timpul doliului, bigamia („două soții sau doi soți”), a patra căsătorie (numai trei căsătorii se considerau legale).

În epoca medievală căsătoriile încheiate între *rude de sânge* erau considerate nevalabile și erau interzise în mod categoric. Conform canoanelor bisericești, relațiile dintre rude erau strict reglementate și trebuiau respectate în mod obligatoriu. Nu era acceptată și recunoscută ca legitimă *căsătoria între cuscri*, cu toate că nu era considerată *rudenie de sânge*. O altă formă de rudenie, care constituia un impediment pentru căsătorie și era specifică mentalității spiritual-religioase medievale o reprezenta *rudenii spirituală*, legată și ea de o altă taină bisericească, și anume de botez.

Căsătoriile mixte erau unul dintre cele mai riguroase impedimente pentru înființarea familiei. Această interdicție era introdusă în toate codicele de legi în vigoare în țările europene în epoca respectivă. Dacă unul dintre soți își schimba confesiunea (adică dacă renunța la ortodoxie), după cununie, conform dreptului canonic și *legii pământului*, căsătoria era desfăcută.

În Evul mediu, erau interzise căsătoriile cu o persoană călugărită și prin incest. Incestul se numea în dreptul feudal *amestecare de sânge* și era pedepsit de pravile cu moartea, tăierea nasului și biciuire. Un alt impediment la încheierea căsătoriei era doliul. Căsătoriile erau oprite în perioada

de doliu. Bigamia constituia un alt impediment la căsătorie. În eventualitatea încheierii unui mariaj dar fără ca precedentă căsătorie să fi fost desfăcută, din diferite motive, inclusiv dacă unul dintre soți era în prizonierat, acest nou mariaj se considera nevalabil. Cu alte cuvinte, nu era permis ca cineva să aibă două soții sau doi soți.

Nu erau îngăduite mai mult de trei căsătorii. Conform *obiceiului* și a *sfintei pravile* a patra căsătorie reprezenta o interdicție riguroasă și, ca rezultat, un impediment la căsătorie. Instituția căsătoriei în epoca medievală avea un rol deosebit și era strict reglementată de biserică: de la înființare până la desfacere. În legătură cu căsătoria, biserica a stabilit o serie de reguli, unele preluate direct din dreptul roman, altele instituite de ea însăși. Dintre aceste norme, ne interesează, în principal, cele cu caracter juridic, prin care se reglementează, în primul rând, condițiile pe care trebuia să le îndeplinească cineva pentru a putea încheia o căsătorie, apoi modul în care se încheia căsătoria: fie de-a dreptul, fie printr-o prealabilă logodnă, în al treilea rând am cercetat raporturile dintre soți sub aspectul drepturilor și obligațiilor reciproce și, în fine, exista o categorie aparte de norme care priveau încetarea căsătoriei (fie în chip firesc, fie prin despărțire legală).

Căsătoria era precedată de *logodnă*, considerată o promisiune oficială cu efecte juridice atât în ce privește situația tinerilor, cât și cea a bunurilor avansate cu această ocazie. Prin logodnă, doi tineri (sau candidați la căsătorie – n.a.) își promiteau solemn că se vor căsători. *Scopul logodnei* era exclusiv căsătoria, de aceea logodna era considerată arvuna căsătoriei. Actul logodnei era privit în lumina unor considerații analoage cu actul căsătoriei, de aceea majoritatea impedimentelor care opreau căsătoria se refereau și la logodnă (demența, rudenia de sânge, bigamia etc.). Aceste condiții trebuiau respectate până la căsătorie, deoarece după săvârșirea slujbei de cununie, între căsătoriți apăreau relații de natură morală și spirituală, cu tot ce implicau acestea. Unul dintre obiectivele logodnei era înzestrarea fetei. Pe parcursul secolelor, în Țările Românești s-a stabilit obiceiul ca mirele să asigure casa, iar fata să înzestreze această casă. În perioada respectivă *foaia de zestre* era considerată un act juridic reprezentând înțelegerea și acordul între două familii pentru a asigura împlinirea anumitor obligații, atât din partea părinților miresei, cât și din partea mirelui și a părinților lui. Prezența martorilor era necesară pentru a evita neînțelegerile care puteau apărea între cele două familii în cazul neîndeplinirii îndatoririlor și a eventualei desfaceri a căsătoriei. În plus, aceste condiții se respectau cu sfințenie, deoarece în Moldova medievală, zestrea era apărută de *obiceiurile pământului* și de legile scrise. Zestrea rămânea toată viața în posesia femeii și a familiei din care provenea aceasta, soțul neavând drept să administreze proprietatea soției, s-o vândă, s-o înstrăineze, ori să o pună amanet. La încheierea logodnei se discutau cele mai importante faze ale nunții: ziua cununiei și a nunții, nașii, invitații, distracțiile etc. Cununia era cea mai festivă și importantă parte a nunții, deoarece, fără aceasta, căsătoria era nevalabilă. În final, ținem să remarcăm că studierea problemei instituției căsătoriei este puțin cercetată în literatura de

specialitate, mai ales în ceea ce privește funcțiile familiei: demografică, etică, pedagogică. În esență, considerăm că familia, în vechea concepție juridică, prezintă un vast interes atât pentru percepția trecutului nostru, cât și sugestii pentru realitățile contemporane.

În capitolul 3 – **Desfacerea căsătoriei: condiții și consecințe. Dreptului femeilor la înțierea divorțului** sunt abordate problemele puțin cercetate în istoriografia română. Strâns legat de căsătorie, divorțul reprezintă un capitol deosebit de interesant, întrucât această tematică (sensibilă) permite cercetarea aprofundată a vieții private și deschide noi perspective pentru studierea stării societății medievale prin prisma mai multor factori – sociali, demografici, cotidiani, mentali, psihologici etc. Cercetările efectuate în acest domeniu arată că Europa a moștenit instituția divorțului din legislația Greciei, Romei Antice și din dreptul bizantin. În literatura istorică este răspândită opinia că divorțurile erau rar întâlnite în țările Europei Centrale, de Est și Sud-Est.

Pe parcursul secolelor, în Țările Române majoritatea condițiilor de desfacere a căsătoriei au fost moștenite. Cert este și faptul că, deși condițiile juridice europene erau mai avansate, în privința dreptului civil, spațiul românesc a demonstrat cea mai perseverentă conservare a *dreptului bizantin* și a *dreptului german*. Este surprinzător că în Țările Române legislația scrisă a fost introdusă în circulația oficială abia după trei secole de la apariția statului, însă dreptul ambilor soți la divorț (*legea bizantină*) se aplica mai frecvent decât în celelalte țări europene.

Motivele divorțului în Țările Române erau destul de multe: adulterul; suspiciunea de adulter; curvie și preacurvie; eschivarea de la îndeplinirea obligațiilor conjugale; trecerea la altă profesiune; rudenția apropiată; înstrăinarea proprietății soției („*traii rău și risipirea zestrei*”); defăimarea soției (denunțarea calomnioasă); purtările necuviincioase (*beție*); pentru „*vrăjmășia bărbatului*”; bătaia și amenințarea cu moartea din partea soțului; izgonirea de acasă a soției (*repudierea prin alungarea soției din casă era una din căile rar folosite, dar cunoscute*); dispariția unuia dintre soți; părăsirea domiciliului conjugal; dacă femeia nu este fecioară în noaptea nunții; răutatea soției, lipsa de înțelepciune, risipirea averii și nepriceperea în chiverniseala casei; „*traiul rău*” asociat cu beția și risipirea zestrei; călugărirea unuia dintre soți; ereziile; sodomia (*relații sexuale anormale*); pedofilia (*atracție sexuală față de copii*); exhibiționismul (*perversiune sexuală costând din expunerea în public a organelor genitale*); lesbianismul (*homosexualitate feminină*); proxenetismul (*faptul de a trage foloase materiale din practicarea prostituției altuia*); prizonierat (Ghițulescu 2004; Ibidem 2002, p. 89-114; Székely 1997, p. 74-76; Ibidem 1999, p. 75-77).

Divorțul presupunea o responsabilitate morală față de biserică, rude și întreaga comunitate, era o procedură judecătorească foarte complicată, care îi obliga pe soți și pe întreaga familie să respecte o serie de reguli și să-și asume anumite responsabilități juridice. Normele *obiceiului pământului* se aplicau potrivit *moralei societății*. Divorțurile se judecau de instanța ecleziastică, fiind o materie civilă canonică. În urma judecății, se emitea o *carte de despărțenie*, care putea fi

obținută de oricare dintre soți. În Moldova medievală, atât bărbații, cât și femeile aveau aceleași drepturi când se punea problema de a se despărți sau de a se recăsători.

Însă ținem să menționăm că acceptăm opinia mai multor autori care susțin, printre altele, că „*raporturile dintre soți erau dominate de principiul inegalității sexelor*” și tradițiile în perioada dată obligau femeile să fie fidele față de soț, să-l urmeze pe acesta, sau că soțul are drept de corecțiune asupra soției. Divorțul avea multe consecințe, care nu erau în favoarea femeii. De exemplu, la despărțire se făcea împărțirea bunurilor aduse sau dobândite în timpul căsătoriei, totdeauna soțul fiind favorizat, iar când existau copii, băieții reveneau de obicei tatălui și fetele mamei. Să adăugăm și faptul că cea mai gravă consecință era de ordin moral și social, deoarece statutul femeii divorțate se schimba brusc, de multe ori aceasta fiind ostracizată de comunitate.

La mijlocul secolului al XVII-lea, considerat momentul de trecere de la epoca medievală la epoca modernă în Țările Române, apar primele codice de legi – *Carte românească de învățătură (1646)* a lui Vasile Lupu și *Îndreptarea Legii 1652* a lui Matei Basarab. Concepția vremii față de *adulter* era dură și aspră. Pentru prima dată, conform legislației oficiale, vina adulterului se aplica și asupra bărbaților. Nu era aplicată sancțiunea de pedeapsă cu moartea (după *obiceiul pământului*, femeia putea fi pedepsită cu moartea), dar în *pravile* era clar subliniat că era o crimă împotriva moralei. În cazul adulterului unuia dintre soți, urma desfacerea căsătoriei.

Dreptul femeilor din Moldova la divorț este confirmat de numeroasele glave din *pravile*. Dacă femeia putea să aducă dovezi și argumentate împotriva soțului, de „*vrăjmășie*” (beție, maltratare), „*trai rău și risipirea zestrei*”, sodomie, erezie etc., atunci, conform *pravilei*, ea putea să ceară, în afară de divorț, întreținerea sa de către soț. În posesia ei trecea toată averea și tot venitul din zestre (uneori și o parte din proprietatea soțului).

După cum am încercat să demonstrăm, utilizând o serie de documente de epocă, pentru obținerea divorțului femeile aveau nevoie nu numai să motiveze cauzele ce au dus la proces, ci și să fie susținute de martori credibili. Instituția de mărturie în situațiile de desfacere a căsătoriilor avea o valoare incontestabilă, martorul principal trebuia să fie preot, deoarece divorțul, ca și căsătoria, erau oficializate numai conform riturilor și tradițiilor bisericești. Cert este că femeile din spațiul românesc sunt prezentate ca având drepturi egale cu bărbații pentru depunerea mărturiilor în judecată. Femeia era pe deplin capabilă să se prezinte singură, neînsoțită, în instanța judecătorească în cazul când iniția divorțul, sau în orice acțiune de litigiu cu soțul ei, cu alte rude etc. În același timp, în legislație erau prevăzute un șir de condiții când soțul putea contesta în judecată învinuirile soției. De exemplu, exista un articol conform căruia judecata trebuia să analizeze situația când femeia care reclama maltratarea putea să-l provoace pe bărbat și atunci trebuia să fie demonstrată vina ei că a fost bătută.

În afară de aceasta, bărbații erau protejați de lege și femeile nu puteau să desfacă căsătoria, dacă bărbatul aducea argumente că soția lui nu era bună gospodină, nu era ascultătoare etc. Până la urmă, în codicele de legi era clar definit că în anumite cazuri căsătoria nu se desfăcea după placul soților și chiar se impuneau condiții pentru a păstra familia. Se propunea o perioadă „de gândire”, când soții puteau să se împace și să păstreze familia. Comparând condițiile de divorț pentru bărbați și pentru femei cuprinse, în *pravile*, putem ușor observa diferența între ele. Evident, bărbații erau avantajați. Dar însuși faptul că femeile aveau totuși dreptul să ceară divorțul ne spune multe despre cum au evoluat relațiile familiale în perioada cercetată. Anume acest drept le deosebea pe femeile din Țările Românești de cele din Europa. Cu greu am putea găsi astfel de exemple în legislația medievală europeană.

Am subliniat deja că această problemă este parțial cercetată în istoriografia românească. Din partea noastră, în acest scurt studiu a fost făcută o încercare de a analiza procesul de desfacere a căsătoriei din punct de vedere al dreptului femeilor. Însă ținem să menționăm că puținătatea extremă a izvoarelor nu ne-a permis să dăm răspunsuri la multiplele întrebări ce țin de subiectul dat.

În capitolul 4. **Dreptul femeilor la proprietate și moștenire. Situația juridică** se acordă atenție sferei statuare juridico-patrimoniale al femeilor. Această chestiune este legată nu numai de dezvoltarea istoriei dreptului în general, și a dreptului familial în particular, dar contribuie la elucidarea unor problemele de mare importanță, cum ar fi spectrul dreptului privat, relațiile matrimonial-patrimoniale, situația social-economică a femeilor, și de asemenea, sorgințele de inegalitate a femeilor în societate, care derivă din corelațiile sferei legislative cu situația reală a femeilor. Concomitent, poziția material-patrimonială a femeilor era garanția statutului lor juridic în familie și societate. Poziția socială a femeii depindea nu numai de originea ei, dar și de starea ei materială. Posesiunea și administrarea propriei averi, le oferea femeilor dreptul la o situație economică independentă și la stimularea activității sociale. Dezvoltând această temă cu referire la perioadă propusă, specificăm unele particularități caracteristice Țării Moldovei. Mai întâi subliniem că apariția Moldovei ca stat pe harta politică a Europei este menționată destul de târziu (mijlocul secolului al XIV-lea), pe când țările europene erau în trecerea de la perioadă medievală către cea modernă. Însă, chiar la o distanță atât de mare în timp, evoluția și dezvoltarea sistemului juridic al statului medieval moldovenesc avea anumite particularități, care nu erau caracteristice statelor europene dezvoltate. Epoca medievală este o perioadă a diverselor procese statale de drept. În Europa Occidentală jurisprudența se dezvoltă și evolua după tradițiile sale.

În Moldova în aceea perioadă se formau rapid instituțiile puterii de stat, se determina infrastructura teritorial-administrativă, a fost oficializată religia creștină (Rezachevici 2001, p. 40, Gorovei 1997), care a influențat formarea conceptului identitar-național și a accentat într-o mare

măsură evoluția sistemului judiciar. O trăsătură importantă a acestui proces în Moldova a fost lipsa dreptului scris până la mijlocul secolului al XVII-lea, ceea ce a determinat particularitățile istoriei național-statale. O altă deosebire caracteristică era revelarea dreptului bizantin. A treia specificare constă în faptul că în circumstanțele imperfecțiunii și nematurității sistemului juridic, Moldova, în anumite privințe, depășea civilizația Occidentului dezvoltat, cu bogatele sale tradiții juridice.

Documentele de epocă mărturesc despre independența statual-patrimonială relativă a moldovenilor din straturile privilegiate, în familie și în societate. În Moldova dreptul la moștenire îl aveau atât fiicele, cât și feciorii în măsură egală. Femeile aveau dreptul la stăpânirea averii (mobile și imobile); la încheierea căsătoriei femeia rămânea proprietara a bunurilor sale aduse în familie (zestre) sau dobândite în căsătorie, toate acestea îi aparțineau numai ei. Importanța deosebită a statutului femeii din Moldova își găsește explicație în baza juridică istorică. Anume în normele juridice de moștenire este oglindită dezvoltarea și evoluția legislației care își reflecta sisteme relațiilor familiale ale soților, în special, dreptul femeilor.

Spre deosebire de multe din țările europene, în Moldova, în dreptul succesoral fetele veneau la succesiune în mod egal cu băieții. Iar dacă erau înzestrate anterior deschiderii succesiunii, puteau aduce zestrea la masa succesorală și atunci se proceda la o nouă împărțire a succesiunii (*sinisfora* – *n.a.*). *Sinisfora* era o normă a *dreptului consuetudinar* moldovenesc, în baza căreia fiica, măritată anterior decesului părinților și, deci, înzestrată cu o avere corespunzătoare, la deschiderea succesiunii avea dreptul să moștenească și terenuri, anexându-le la imobilul deja primit. Surprinzător este că *sinisfora*, moștenită și receptată din dreptul bizantin, era cunoscută numai în Moldova și nu era aplicată în alte țări europene. În Moldova se întâlnesc numeroase cazuri când femeile primeau urice de la domni. O serie de acte din epoca medievală atestă dreptul femeilor la cumpărarea imobilului. Este un element foarte important, deoarece, într-o anumită măsură, determina poziția juridică a femeilor în contextul drepturilor patrimoniale în general. Cumpărarea bunurilor mobile și imobile oferea femeilor posibilitatea de a-și proteja statutul în societate și în familie. Acest drept le garanta femeilor independență în administrarea propriei averi.

Spre deosebire de Moldova, în Țara Românească, ca și în Transilvania, dreptul la moștenire îl aveau în primul rând reprezentanții sexului masculin. Însă am constatat că femeile puteau să obțină dreptul la moștenire prin diferite metode acceptate în epocă. Dacă în familie nu erau moștenitori pe linie masculină, capul familiei apela la rege să numească fata cu *drept de fiu* la moștenire, *adică să schimbe fata în fecior*. Altă modalitate era permisiunea regelui de a înzestra femeia cu dreptul de moștenire pe cale legală. Acest drept se aplica foarte rar, însă sunt cunoscute și asemenea cazuri.

Una dintre practicile cele mai răspândite era instituția *înfrățirii*. Înfrățirile între membrii familiei (între veri, frați și surori, nepoți și nepoate, fii și fiice, etc.) în perioada respectivă, erau

folosite în scopul ocularii piedicilor stabilite de dreptul succesoral pentru moștenirea bunurilor părintești, ale bunicilor, unchilor etc. Înfrățirea era aplicată, în general, pentru asigurarea conservării bunurilor în familie. Prin acest procedeu fiicele puteau moșteni averea părinților care nu aveau fii. Instituția de *înfrățire* demonstra egalitatea ambelor sexe în drepturile succesoriale și, mai mult decât atât, asigura protejarea acestui drept pentru moștenitori. Era o modalitate sigură și eficientă pentru femei să devină proprietarele cu drept de moștenire și stăpânire a domeniilor familiale, deoarece acest drept se obținea prin confirmarea domnului și nu putea fi contestat de rudele apropiate din partea soțului sau soției. În *Îndreptarea Legii (1652)* a lui Matei Basarab, problema moștenitorilor era clarificată astfel: copiii, indiferent de sex, erau moștenitorii ambilor părinți, ai tatălui și ai mamei, nimeni altcineva, nici bunicii, nici unchii, neavând drept de moștenire.

Dreptul femeilor la moștenire era cunoscut și în alte țări. De exemplu, în Lituania femeile se bucurau de anumite libertăți. În *Primul Statut Lituanian (1529)* era stipulat că după decesul tatălui, dreptul la moștenire îl aveau și fiii și fiicele. Această poziție juridică a femeilor a fost reconfirmată de *al II-lea Statut Lituanian (1566)* și de *al III-lea Statut Lituanian (1588)*.

Cercetările realizate și investigațiile istorice, baza documentară istorică și juridică demonstrează că femeile din Moldova aveau un statut deosebit de cel din țările vecine. Prin accentuarea laturilor juridice ale fenomenului am constatat că ele beneficiau de anumite avantaje comparativ cu femeile din țările europene, având dreptul: la proprietatea și moștenirea averii mobile și imobile; să posede banii proprii și să administreze singure zestrea; să inițieze un proces de judecată și să mărturisească în judecată; să desfacă căsătoria, să se recăsătorească și păstreze averile proprii; să moștenească toate bunurile după decesul soțului; să tuteleze copiii și averea după divorț; să lase averea după dorința lor; să dezmoștenească copiii etc.

În opinia noastră, acest statut al femeilor era determinat și de receptarea dreptului bizantin, în complexul de practici și norme, care alcătuiau obiceiul juridic feudal, *legea țării*, dreptul nescris, făcând observat impactul dreptului bizantin. Este remarcabil și faptul că în Moldova legea scrisă (*care constituia o compilație de canoane și legiuri civile bizantine*) a fost oficializată doar în mijlocul secolului al XVII-lea, iar materialul istoric documentar a demonstrat această influență consemnată. Este o problemă complexă, dificilă și insuficient studiată în istoriografia română, care ține, mai degrabă, de istoria dreptului.

În capitolul 5. **Dreptul de preemțiune și răscumpărare** este analizată dimensiunea juridică a raporturilor patrimoniale între soți. Această chestiune constituie una dintre cele mai complexe problematice în sfera de cercetare a dreptului familiei, în special când vine vorba de femei, acesta constituind și obiectul studiului dat. Concepțiile, deseori eronate, ce s-au format în legătură cu

statutul femeii, mai ales în Evul Mediu, generează numeroase întrebări privind proveniența și poziția femeii în societate, a rolului său statuar-economic în familie.

Pentru a ilustra drepturile femeilor în societatea moldovenească medievală, când, printre altele, ele se bucurau și de dreptul real de proprietate imobiliară, am propus să examinăm, din punct de vedere analitic, această problemă. Necesitatea cercetării acestei teme din mai multe unghiuri, implică analiza conținutului proprietății și a modalităților de dobândire a acesteia, întrucât o bună parte a literaturii științifice în domeniu expune această problemă unilateral. Este necesar să fie luat în considerare modul de accesare la proprietatea imobiliară, cum ar fi succesiunea, legatul, convenția, dăruirea etc.

În vederea unei mai bune înțelegeri a materiei succesoriale a femeilor, a unor tradiții și obiceiuri în dreptul familiei păstrat până în zilele noastre, am considerat necesar să aprofundăm studiarea obiceiului *pământului* (obiceiurilor local-teritoriale) și a normelor juridice, a dreptului de *preemțiune* și *răscumpărare*; la fel *protimisisul*, *prădalica* și moștenirea zestrei.

Am constatat că dreptul succesoral al femeilor din Moldova medievală a determinat, într-o măsură oarecare, poziția juridico-statutară a acestora în societate, oferindu-le și o relativă libertate. În Moldova și în Țara Românească femeile (căsătorite sau văduve) erau proprietare ale bunurilor lor, aduse în familie drept zestre sau dobândite în timpul căsătoriei din propriii bani. Iar la baza relațiilor de proprietate a soților era principiul de proprietate separată a averii.

Multe documente de epocă atestă că femeile moldovence beneficiau de dreptul la moștenire, înstrăinare, administrare, vânzare, cumpărare etc., a imobilului, aveau dreptul să primească uric, să-l moștenească, să-l administreze și, la nevoie, să-l apere ele însele prin judecată. În toate cazurile cercetate femeile figurează la procese în calitate de acuzatori sau martori, singure, fără părinte, soț, frate etc., care să le însoțească sau să le reprezinte.

În cadrul relațiilor patrimoniale între soți, merită să fie evidențiat un element de natură juridică: la cumpărarea unui bun, un barbat însurat, având copii comuni legitimi cu soția sa, punându-și semnatura la confirmarea actului, fără asocierea soției la act, devenea titular individual al drepturilor și obligațiilor generate din tranzacție. Produsul acestui contract devenea bun propriu, ce putea fi transmis urmașilor, iar soția lui nu dispunea de nici un drept asupra lui. Prin urmare, numai contractele la care erau asociați ambii soți ofereau soției privilegiul patrimonial asupra produsului acestora.

O problemă foarte importantă, ce ține de subiectul nostru, este *protimisisul*, care consta în dreptul de *preemțiune* al rudelor, de care beneficiau rudele cuiva care intenționa să vândă o parte din moștenire. Documentele epocii demonstrează că în Moldova și Țara Românească femeile, în virtutea dreptului de *protimisis*, aveau dreptul să păstreze moșia pentru ele, inclusiv în caz că se recăsătoreau. Soția putea să dispună de averea sa, fără a cere permisiunea soțului. Dreptul de

preemțiune și *răscumpărare* permitea femeilor din înalta societate să administreze și să înstrăineze imobilul care îi aparținea, independent (sau împreună cu membrii familiei), adică puteau să-l vândă în mod legal. În caz de litigiu, femeile apelau către domn și Sfatul domnesc, pentru confirmarea drepturilor. Sfatul domnesc, ca instanță supremă prezidată de domn, judeca și hotăra procesele de *protimisis* (Grigoraș 1971, p. 228).

Analiza materialului documentar de epocă demonstrează că în Moldova nu a existat instituția *moșiilor prădalice*, deoarece nu era aplicat privilegiul masculinității, aici dreptul de moștenire al femeii era bine stabilit și s-a menținut întotdeauna. Pentru dreptul la succesiune al fetelor nu era nevoie de o încuviințare specială, ca în Țara Românească.

Spre deosebire de Moldova, în Țara Românească, dar și în Transilvania și Ungaria, dreptul la moștenire îl aveau, în primul rând, reprezentanții sexului masculin. Instituția *prădalica* apare în Țara Românească la mijlocul secolului al XV-lea și dispare la mijlocul secolului al XVI-lea. La originea acestei instituții stătea concepția că moșia este un beneficiu dat de domn și tot domnul îl poate retrage în cazul stingerii liniei masculine a stăpânilor, deoarece femeile nu pot îndeplini îndatoririle militare față de domn, îndatoriri ce decurgeau din acordarea feudei. Însă am constatat că instituția *prădalicii* nu coincide cu *privilegiul masculinității*. Prin formula „*prădalica să nu fie*”, averea obținută prin donații domnești sau regale rămânea în familie și avea asigurată moștenirea și pe linie feminină. *Prădalica* se aplica tuturor moșiilor din țară, chiar pământului obștilor de moșneni, care anterior fuseseră în posesia domnului sau a regelui. Se aplica *prădalica* și la moșiile cumpărate de femei.

Pentru alte țări europene situația se prezenta cu totul diferit. În perioada medievală lipsa dreptului la moștenire a averii imobile pentru femei era o normalitate. Cu toate că în Europa existau diferite forme și modele de drept succesoral, totuși, în majoritatea țărilor, femeile erau înlăturate de la moștenirea averii imobile, iar dacă aveau acest drept, atunci acestea era parțial, căci femeile moșteneau în unele cazuri numai o pătrime, în rare cazuri – ceva mai mult, dar fără drept de a administra, de a vinde etc. La încheierea căsătoriei, femeile erau înzestrate în forma averii mobile (obiecte prețioase, bani, mobilă, obiecte de uz casnic etc.). După înzestrare, fiicele erau excluse de la masa succesorală a familiei. Numai văduvele aveau un statut deosebit și deseori moșteneau proprietatea soților, însă și ele erau limitate în drepturi în favoarea moștenitorilor, în primul rând, a fiilor.

O practică juridică asemănătoare se întâlnește și în Lituania. Femeile se bucurau nu doar de dreptul de a moșteni proprietăți imobiliare, dar și de libertatea de administrare independentă a bunurilor proprii, vizând o serie de tranzacții: vânzare, cumparare, schimb, garanție/zălogire. Vânzarea proprietăților imobiliare, în special a moșiilor și terenurilor (vii, livezi) necesita anunț prealabil al intenției proprietarului de a aliena bunul. Această condiție se explică prin deținerea

dreptului de preemțiune de către rude și vecini, aceștia fiind preferați juridic în calitate de cumpărători. Insumisiunea la această condiție rezultă în posibilitatea de atacare a tranzacției în instanța de judecată.

Capitolul 6. **Femeia și dreptul succesoral** este dedicat efectelor legale asupra dreptului succesoral, reglementarea juridică a raporturilor patrimoniale între soți privind succesiunea testamentară, modalitățile de transmitere a patrimoniului în cadrul succesoral. Literatura istorică tinde să trateze acest subiect într-un mod marginal și detașat. Considerăm că este imperativă identificarea materială (componentele substanțiale) a poziției juridico-patrimoniale a femeilor, atât în familie, cât și în societate: proprietatea obținută din partea familiei (bunuri mobile și imobile); darurile de căsătorie (de la soț, de la familia soțului, sau a rudelor); veniturile și profitul din domeniul propriu de exploatare și propriii bani (case, vii, livezi, animale, obiecte casnice, bijuterii etc.). La concluderea uniunii maritale, femeia rămânea proprietarul deplin a bunurilor pe care aceasta le-a dobândit în calitate de zestre din partea familiei sale, dar și a celor căpătate de-a lungul perioadei de căsătorie (inclusiv a logodnei). Susținem opinia că acest subiect este de o importanță majoră, ce necesită o abordare structurală. Studiarea căsătoriei și a posesiei individuale în cadrul familiei, în particular calitatea de testator pentru bărbați și femei, trebuie relevate într-un context concordant.

În acest capitol ne-am propus drept scop investigarea situației juridice a femeilor în calitate de moștenitor legal și beneficiar al drepturilor testamentare; în calitate de testator și al dreptului său la repartizarea averii moștenitorilor/sucesibilor (soț, copii, rude, biserici și mănăstiri etc.); dreptul femeilor la dezmoștenire și motivele pentru excluderea de la succesiune. În cadrul studierii problemei testamentar-sucesorale, am analizat structura testamentelor femeilor, caracterul și specificul moștenirii testamentare a acestora, importanța și materializarea efectelor patrimoniale asupra dreptului succesoral.

În contextul investigării statutului juridic al femeii în calitate de proprietar și administrator independent al averii mobile și imobile, am examinat și drepturile succesorale ale femeii în perioada cercetată. Analiza testamentelor prezintă situația juridică a femeii în cazul succesiunii testamentare, în calitate de testator sau beneficiar (fiică, soție, nepoată etc). În Moldova și Țara Românească soția rămânea proprietara averii mobile și imobile, indiferent de statutul civil (singură sau cu copiii); însă titularitatea acestui avantaj era strict subordonată condiției de a rămâne necăsătorită, întrucât, în caz contrar, proprietatea acesteia trecea la copii, sau, în lipsă moștenitorilor, la rudele din familia soțului. Soția avea dreptul să schimbe, să vândă, să facă danie moșiile soțului, singură sau împreună cu copiii. Dacă în testament era specificat că soția are dreptul să moștenească proprietatea, indiferent dacă se va recăsători sau nu, atunci rudele soțului decedat nu puteau pretinde la avere. Poziția juridică a văduvelor era protejată și de *pravilele* epocii:

testamentul proteja dreptul femeii asupra averii lăstate de către soț. Dacă cineva din rude, sau chiar însuși domnul, pretindea la proprietate, parțial sau integral, soția dispunea de un fundament juridic de revendicare a dreptului de proprietate (la moștenire).

Din punct de vedere statutar-juridic și a paralelismului cu alte țări europene (de Vest sau de Est), dreptul testamentar la moștenire le acorda femeilor din Țările Române mai multe libertăți. În majoritatea țărilor din Europa, femeile văduve, chiar dacă moșteneau averea soțului, rămâneau tutelate sau supravegheate de fiu, de tată sau de rudele soțului. Moștenitorul principal era fiul mai mare sau cel mai în vârstă din neamul soțului pe linie masculină. Principiul primogeniturii al sistemului salic predomina în țările occidentale.

Statutul testamentar al femeii era determinat și de condiția juridică a ei în calitate de testator. Pe lângă faptul că femeia, în calitate de beneficiar, avea dreptul la toate bunurile mobile și imobile moștenite de la părinți, de la soț și la cele dobândite în timpul căsătoriei pe banii proprii, ea, în calitate sa de testator, putea dispune de toată averea sa în mod liber. Beneficiari ai moștenirii puteau să fie soțul, copiii, rudele apropiate, mănăstirile etc. În majoritatea cazurilor, femeia lăsa toată proprietatea copiilor săi, însă deseori femeile dăruiau bunurile imobile nu numai copiilor lor, dar și soților sau soțiilor acestor copii. O categorie specifică o reprezintă cazurile juridice referitoare la împărțirea ocinilor între moștenitorii (copiii) născuți din căsătorii diferite ale testatoarei. Decizia finală aparținea mamei și, de regulă, toată averea ei se împărțea în mod egal între toți copiii, indiferent dacă erau de la primul sau de la al doilea soț.

În cazul când decedata nu avea copii, părinții sau rudele apropiate ale femeii intentau procese pentru reîntoarcerea bunurilor în familia de origine. Pentru a lăsa o moștenire soțului, femeia trebuia să confirme această decizie în scris, prin diată sau testament. Soțul nu avea dreptul să administreze sau să vândă proprietatea soției decedate, fără a avea acordul rudelor din partea ei. În acest caz, soțul putea să câștige numai dacă avea un act scris și confirmat de martori, prin care soția îi lăsa moștenire bunul respectiv.

Femeile din Țările Române puteau fi dezmoștenite pentru o serie de motive: desfrânarea, adulterul, beția, sodomia etc. Pedepsa cu dezmoștenirea în cazurile de infidelitate s-a păstrat pe parcursul secolelor. Din cauza desfrânării mamei erau dezmoșteniți și copiii. Însă și femeile, la rândul lor, aveau dreptul să-și dezmoștenească copiii (pentru comportament indecent, neascultare, căsătorie fără binecuvântarea părintească, furt etc.) sau pe soț (pentru „*trai rău și risipirea zestrei*”, denunțare calomnioasă, părăsirea domiciliului conjugal, adulter etc.).

Copiii neligitiți, conform *obiceiului pământului* și dreptului medieval, aveau dreptul să moștenească de la ambii părinți, în special de la mamă și rudele ei. Nu aveau drept la moștenire copiii născuți din incest, din viol, din adulter și cei născuți de călugărițe.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Statutul femeilor în societate nu poate fi elucidat fără cercetarea sferei juridico-patrimoniale. Această chestiune este legată nu numai de dezvoltarea istoriei dreptului în general, și a dreptului familial în particular, dar contribuie și la soluționarea problemelor primordiale, cum ar fi spectrul dreptului privat, relațiile matrimonial-patrimoniale, situația social-economică a femeilor și de asemenea, sorginții de inegalitate femeilor în societate, care derivă din corelațiile sferei legislative cu situația reală a femeilor.

În baza rezultatelor cercetării, raportate la scopul și obiectivele proiectate, constatăm următoarele:

1. Studiul de față reprezintă o tentativă de tratare a unor probleme din noua direcție în știința istorică – *istoria feminină*, care până în prezent este puțin elucidată în istoriografia românească și este abordată pentru prima dată în istoriografia din Republica Moldova. Noutatea științifică constă în examinarea problemei statutului social al femeii în societatea medievală din Moldova, în mod comparativ cu țările din Europa Centrală și de Est sub aspect istorico-juridic și istorico-social, dintr-o perspectivă complexă bine documentată și sistematizată. Obiectivele tezei derivă din necesitatea de recuperare științifică a istoriei feminine în comunitatea medievală, uzând identificarea aspectului libertăților legale ale femeilor din Moldova în baza tehnicii comparative. Este prima teză de doctor habilitat consacrată *femeilor din Moldova* (în epocă respectivă) în contextul civilizației europene, prin aplicarea noilor concepții și metode științifice promovate de domeniul antropologiei istorice.

2. În măsură în care anturajul preponderent al femeii din Evul mediu îl constituia cadrul familial, studiul prezent a acordat o atenție particulară transformărilor structurii familiei medievale, din punct de vedere configurativ și al termenilor de constituire (de la instituire până la divorț). În plan istorico-social-juridic au fost elucidate unele aspecte noi ale problemei: instituția familiei, caracterul juridic și moral al logodnei și căsătoriei (condiții și impedimente). A fost examinat statutul și rolul femeii în contextul relațiilor de familie. În acest sens, au fost reliefate caracteristicile sistemului juridic medieval, propriu Moldovei, ceea ce include analiza obligațiilor contractuale între soți și întocmirea unui inventar de zestre (foaie de zestre), din partea miresei, în perioada logodnei. Logodna reprezenta un tip de contract matrimonial, bazat pe angajamente bilaterale. Inițierea uniunii se anunța prin încheierea unei convenții matrimoniale sau a unui veritabil contract, ce atribuia alianței familiale un caracter juridico-moral, impozabil ambelor părți contractante. Inventarul sau foaia de zestre nu desemna un simplu transfer (patrimonial și moral) a miresei într-un alt cadru familial. Acest document esențial transforma cu desăvârși re poziționarea femeii în familie, intrucât el reprezenta gaj protector al situației patrimoniale. Conform

concepțiilor istoriei legale (istoria dreptului), acest aranjament denotă un „angajament“/„constrangere“/„crédit“.

3. Pe parcursul secolelor, în Țările Române majoritatea condițiilor de desfacere a căsătoriei au fost moștenite. Deși condițiile juridice europene erau mai avansate, în privința dreptului civil spațiul românesc a demonstrat cea mai perseverentă conservare a *dreptului bizantin* și a *dreptului german*. Este surprinzător că în Țările Române legislația scrisă a fost introdusă în circulația oficială abia după trei secole de la apariția statului, însă dreptul ambilor soți la divorț (*legea bizantină*) se aplica mai frecvent decât în celelalte țări europene. Cert este că femeile din spațiul românesc sunt prezentate ca având drepturi egale cu bărbații pentru depunerea mărturiilor în judecată. Femeia era pe deplin capabilă să se prezinte singură, neînsoțită, în instanța judecătorească. Pentru prima dată a fost determinat rolul și dreptul femeilor la inițierea divorțului și, în special, procedura de desfacere a căsătoriei, consecințele juridice și morale ale divorțului, situația juridică și socială a femeilor în procesul de desfacere a căsătoriei și după divorț, relațiile soț-soție-copii etc. Comparând condițiile de divorț pentru bărbați și pentru femei cuprinse în *pravile*, putem ușor observa diferența dintre ele. Evident, bărbații erau avantajați. Dar însuși faptul că femeile aveau totuși dreptul să ceară divorțul ne spune multe despre evoluția relațiilor familiale în perioada cercetată. Anume acest drept le deosebea pe femeile din Țările Românești de cele din Europa. Cu greu am putea găsi astfel de exemple în legislația medievală europeană.

4. Căsătoria creează un domeniu și o unitate economică, elaborând un întreg sistem de raporturi patrimoniale juridico-maritale. O deosebită atenție a fost acordată unor aspecte esențiale: dreptul femeilor la proprietate și moștenire în Țara Moldovei, examinarea caracterului juridic al instituțiilor *sinisfora*, *înfrățirea*, *schimbarea fetei în fecior* și *prădalica*, dreptul de *protimisis*, evaluarea situației juridice a femeilor în cadrul societății medievale moldovenești (între drept și obicei). Una din cele mai valoroase concluzii ale noastre este aceea că situația juridică patrimonială a femeilor din Țara Moldovei este unică (fenomenală și excepțională în contextul european). Moldovencele profitau de numeroase libertăți juridice și privilegii, garantate de *obiceiul pământului*, iar ca urmare și de legi. Cercetările realizate și investigațiile istorice, baza documentară istorică și juridică demonstrează că femeile din Moldova aveau un statut deosebit față de cele din țările vecine. Prin accentuarea laturilor juridice ale fenomenului am constatat că ele beneficiau de anumite avantaje, comparativ cu femeile din țările europene, având dreptul la proprietate și moștenirea averii mobile și imobile. Femeile puteau să posedze banii lor proprii și să administreze singure zestrea; să inițieze un proces de judecată și să mărturisească în judecată; după desfacerea căsătoriei să se recăsătorească și să-și păstreze averea; să moștenească toate bunurile după decesul soțului; să tuteleze copiii și averea după divorț; să lase averea după dorința; să dezmoștenească copii etc.

5. Pentru a evidenția și a stabili particularitățile și specificul statutar-juridic al femeilor din Moldova, am apelat la metoda comparativă, analizând și statutului social-juridic al femeilor din alte țări europene (Țara Românească, Serbia, Bulgaria, Transilvania, Marele Cnezat Lituanian, Polonia și Rusia). Coroborând comunul și particularul în sistemul dreptului patrimonial, observăm că deseori se exagera afirmația despre lipsa dreptului femeilor la proprietate și moștenire în alte țări. În realitate, foarte multe libertăți patrimoniale erau accesibile femeilor europene. Deseori se întâlnesc necoincidențe și contradicții în dreptul patrimonial al femeilor în legislație și realizarea în practică. În special Statutul Lituanian tratează femeia, drepturile și obligațiile ei prin optica patriarhal-tradițională. Însă o mare parte de surse vizează diverse mecanisme de moștenire pentru femei, independența și libertatea șleahțencelor lituaniene în secolele XVI-XVII, înaltul lor activism social. Bazele egalității patrimoniale a femeilor și bărbaților în Lituania erau întărite prin legi în privilegii și codice (1387, 1413, 1434, 1468, 1498) și în Statutele Lituaniene (1529, 1566, 1588). În Rusia situația era expusă în codice de legi și decrete imperiale (Акты Земских Соборов (1611), Соборное Уложение 1649 года, 1714- Указ Петра I); în Moldova exista *obiceiiul pământului*, legitimat în Pravile lui Vasile Lupu (Carte românească de învățătură (1646)); în Țara Românească circula *Pravila lui Matei Basarab* sau *Îndreptarea legii*, tipărită la Târgoviște în 1652; în era Serbia *Statutul lui Stefan Dușan* (1349, 1354); în Transilvania – *Tripartitul* (1514).

6. Dreptul la proprietate și moștenirea pământului era o sursă de avantaje și privilegii pentru femeile din Moldova și Lituania, în special pentru văduve. Oficial, femeile nu aveau dreptul să participe la viața politică a țării, dar stăpânind averi imense, ele căpătau o anumită pondere în societate. Statutul juridic și social al femeilor privilegiate din Moldova era întărit de dreptul lor patrimonial, iar datorită situației lor economice de sine stătătoare, ele manifestau o activitate socială considerabilă, se bucurau de autoritate și influență în familie și în societate.

Un alt stereotip era abordarea modelului zestrei, care, chipurile, ar avea un sistem unic (universal). Dar, anume sistemul de utilizare și administrare a zestrei permitea femeii (căsătorite și necăsătorite) să-și păstreze și să-și protejeze averea mobilă și imobilă. În Moldova, la încheierea căsătoriei, femeia rămânea independentă în moștenirea averii sale, adusă în familie sub formă de zestre. Paralel cu institutul zestrei (moștenite) mai exista și noțiunea de avere mobilă și imobilă dobândită separat de soț în perioada căsătoriei, care existea și întărea considerabil statutul juridic și social al femeii.

Soția putea stăpâni, utiliza și dispune de această avere, fără a cere permisiunea soțului (dreptul roman). La baza relațiilor patrimoniale ale soților stătea principiul de departajare a averii soțului și soției. Soțul nu avea dreptul să administreze averea soției (să o vândă, să o gajeze, să o schimbe etc.) fără acordul acesteia, iar în caz de risipire a zestrei, soția avea dreptul să-l acționeze în instanță.

O situație asemănătoare era și în Lituania, unde legile de epocă apărau drepturile patrimoniale și succesoriale ale fetelor și femeilor, fiind vorba de *veno* (proprietate egală cu valoarea dublă a zestrei și donată de șleahțici soției sale). Anume prin zestre se realiza dreptul fiicelor la moștenirea ocinei (I Statut Lituanian, comp. III, art. 9). Conform acestui articol de lege, când în familie nu erau feciori, posibilitatea de a moșteni toată ocina se acorda fiicelor, nu numai ¼ sub formă de zestre (Валиконите 1982, с. 40). Fetele puteau fi lipsite de zestre pentru contravențiile (delicte), prevăzute în articolele 10, 11 și 13, compartimentului IV, dacă s-ar căsători fără voia părinților sau a rudelor, sau dacă ar ofensa părinții.

Cercetările realizate și investigațiile istorice, baza documentară istorică și juridică demonstrează că femeile din Moldova aveau un statut deosebit de cel al femeilor din țările vecine. Prin accentuarea laturilor juridice ale fenomenului, am constatat că ele beneficiau de anumite avantaje comparativ cu femeile din țările europene, aveau dreptul să inițieze un proces de judecată și să mărturisească în judecată, aveau dreptul la desfacerea căsătoriei și puteau să se recăsătorească după divorț, să tuteleze copiii și averea după divorț, să posede banii lor proprii și să administreze singure zestrea etc.

În opinia noastră, acest statut al femeilor era determinat și de receptarea dreptului bizantin, în complexul de practici și norme care alcătuiau obiceiul juridic feudal, *legea țării*, dreptul nescris, fiind observat impactul dreptului bizantin. Este remarcabil și faptul că în Moldova legea scrisă (*care constituia o compilație de canoane și legiuri civile bizantine*) a fost oficializată abia la mijlocul secolului al XVII-lea, iar materialul istoric documentar a demonstrat această influență consemnată. Este o problemă complexă, dificilă și insuficient studiată în istoriografia română, care nu intră în sfera cercetărilor noastre, ci în istoria dreptului.

Concluzia de bază este că, în general, poziția socială și juridică a femeii în contextul familiei în epoca respectivă era redusă la un statut inferior. Femeile nu aveau dreptul la alegere benevolă, nu puteau să iasă de sub ascultarea tatălui sau a soțului, să ia singure o decizie fără *capul familiei* etc. Chiar dacă femeia era înzestrată cu darul înțelepciunii, se ocupa de educația copiilor, era dascălul de lege creștinească în familie, ea rămânea permanent sub tutela bărbatului și în umbra evenimentelor. Considerăm că, pentru a preciza și a percepe cu adevărat statutul femeii în societatea medievală, este necesar să cunoaștem și alte aspecte privind poziția pe care o avea femeia în viața de zi cu zi, în calitate de fiică, soție, mamă, văduvă, indiferent de clasa ei socială: doamnă a țării ori femeie de rând etc. Femeia, considerată inferioară bărbatului, în realitate a fost întotdeauna temelia familiei și factorul de stabilitate a căsniciei.

Sperăm ca studiul realizat să aducă o contribuție consistentă la înțelegerea cât mai completă a vieții femeilor în cadrul familiei din epoca cercetată. Totodată, considerăm că cercetarea noastră

va constitui una din treptele de început pentru toți cei ce vor să se apropie cu grijă și să înțeleagă cât mai deplin viața familială a femeilor într-o perioadă atât de îndelungată.

Caracteristica esențială a temei abordate este promovarea dialogului cu celelalte științe „ale omului”. Cercetările realizate pot fi utile specialiștilor în domeniul istoriei medievale universale, antropologiei istorice, istoriei și demografiei sociale, istoriei dreptului, istoriei familiei, istoriei vieții cotidiene, private și spirituale în cadrul familiei, istoriei personalităților, sociologiei, istoriei mentalităților, istoriei politice și social-economice prin prisma factorului uman.

Concluziile generale întregesc tabloul investigațiilor realizate, iar recomandările vin cu soluții suplimentare ale problemelor abordate și cu unele proiecte de perspectivă. Examinarea statutului economic, juridic și social a femeilor din Evul Mediu facilitează receptarea analitică a poziției acestora în societatea actuală: în sfera economică sau politică, în domeniul educației, dar și în cadrul relațiilor familiale. Prin intermediul studiului consacrat *istoriei feminine*, tratate din punct de vedere istoric, juridic, antropologic și interdisciplinar, este posibilă: (1) evitarea interpretării asimetrice a evenimentelor și proceselor istorice; (2) reliefarea aspectelor legate de identitatea națională și culturală; (3) includerea în sfera de investigare a problemelor privind spiritualitatea, individualitatea și cotidianul; (4) conturnarea politizării și reinterpretării evenimentelor istorice. Inspecțiile în cadrul istoriei femeilor vor facilita reorientarea cercetării din dimensiunea politică în cea antropologică.

BIBLIOGRAFIE

1. *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis. Continens nomina studiosorum ab anno 1607 ad annum 1642.* Tom IV, Kraków, 1892, 207 p.
2. Archiwum Głowne Akt Dawnych w Warszawie (Archiwum Warszawskie Radziwiłłów)
3. Arhivele familiale ale familie Radziwiłł, Movilă etc. Biblioteca din Kórnik a Academiei Poloneze de Științe (Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk) .
4. Arhiva Națională de Istorie din Belarus– Fondul 694/Prinții Radziwiłł (fond familial).
5. Arhiva Radziwiłł din Varșovia – Dział I, Dział II, Dział IV, Dział VI ș.a.
6. Arhiva Istorică de Stat din Lituania (Lietuvos valstybės istorijos archyvas) – Fondul 1280/Radziwiłłs inventar 1, inventar 2.
7. Fondul 60/Radziwiłłs. Biblioteca Universității din Vilnius (Vilniaus universiteto biblioteka) – .
8. Fondul 25/Colecția de documente de arhivă, Fondul 27/Colecția de fotocopii ale manuscriselor- Biblioteca Academiei de Științe din Lituania (Lietuvos mokslų akademijos biblioteka).
9. *Bullarium Poloniae.* IV, documentul 690. Biblioteca Universității Catolice Jan Pavel II din Lublin.
10. BALAN, T. *Documente bucovinene.* Volumul II (1519-1662), Institutul de Arte grafice. Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1934. 216 p.
11. CORFUS, I. *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea și secolul al XVII-lea.* Ediție coordonată de Vasile Matei, București, 2001. 339 p.
12. *Cronicari munteni.* Volumul I. Ediție coordonată de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu. București: Editura pentru literatură, 1961. 532 p.
13. *Cronicile slavo-române din secolul XV-XVI* publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu. București: Editura Academiei RSR, 1959. 322 p.
14. *Documente privitoare la istoria românilor, culese de Eudoxiu Hurmuzaki.* Volumul IV, partea a II-a (1600-1650). București, 1894, 686 p. (Volumul cuprinde portretul lui Vasile Lupu).
15. FILITTI, I.C. *Din arhivele Vaticanului.* I Documente bisericești (1526-1788), Documente privitoare la episcopatele catolice din Principate, 132 p.; II Documente politice, 1526-1788, 213 p. București, 1913-1914.
16. GHIBĂNESCU, Gh. *Izvoare și Zapise.* Volumul 11/2, Iași: Tipografia Dacia, 1910. 260 p.
17. IORGA, N. *Studii și documente cu privire la istoria românilor.* Cărți domnești, zapise și răvașe (Documente ale Mitropoliei de Iași). Volumul V, partea III. București: Editura Ministerului de Instrucție, 1903. 391 p.
18. *Îndreptarea Legii (1652).* Ediție întocmită de Colectivul de Drept Vechi Românesc, condus de Andrei Rădulescu. București:EARPR, 1962. 1013 p.
19. *Lietovus Metrica (1522-1530)*, 4-oji Teismų bylą knyga (XVI a. pabaigos kopija), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997. 512 p.
20. *Materiały genealogiczne, nobilitacje, indygenaty w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.* Opracowanie katalogu Anna Wajs. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2001. 136 p.
21. *Regestr skarbnice albo rzeczy Radziwiłłowny koniuszanki WXL która posyła z Królewca.* 1670, Królewec (56 stron), str.(p.) 21v-22. Universitatea din Vilnius. Secția de Manuscrise.
22. *Statuty cara Stefana Duszana z lat 1349 i 1354. Materjały do ćwiczeń seminaryjnych z historii prawodawstw słowiańskich*, dr. Stanisław Borowski, Prace Seminarjum Dawnego Polskiego Prawa Sądowego i Historji Ustroju Dawnej Polski Uniwersitetu Warszawskiego. Warszawa, 1934, nr. 5, 84 p.
23. URICARUL, A. *Cronica paralelă a țării Românești și a Moldovei.* Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București: Editura Minerva, 1993. 431 p.

24. VERESS, A. *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești. Acte și scrisori (1637-1660)*. Volumul X. București: Cartea Românească, 1938. 389 p.
25. AMT, E. *Women's Lives in Medieval Europe*. London: Routledge, 1993. 347 p.+ II.
26. BARBU, V. De la comunitatea patrimonială la comunitatea de destin: zestrea în Țara Românească în secolul al XVII-lea. In: *De la comunitate la societate. Studii de istoria familiei din Țara Rămânească sub Vechiul Regim*, Institutul Cultural Român, București, 2007, p. 19-93.
27. BERECHET, Șt. Gr. *Procedura de judecată la slavi și la români*. Chișinău: Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1926. 123 p.
28. BLOCH, M. *Societatea feudală*, Volumul I, traducere de C. Macarovici. Cluj-Napoca: Dacia, 1996. 222 p
29. BOWLES, G., KLEIN, D. *Theories of women's study*. London-New-York: Boston, Routledge & Kegan Paul, 1983. 277 p.
30. BRAUDEL, F. *Structurile cotidianului*. Volumul I-II. București: Meridiane, 1984. 344+448 pp.
31. CAZACU, M. La famille et le statut de la femme en Moldavie (XIV-XIX siècles). In: *Revista de Istorie Socială*. II-III (1997-1998). Iași, 1999, pp. 1-16.
32. CIUPALĂ, A. *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea*. București: Meridiane, 2003. 173 p.
33. CONDURACHI, I.D. *Expunerea rezumată a teoriei moștenirilor în vechiul drept românesc*. București, 1919. 84 p.
34. CZAMAŃSKA, I. *Latopis Ziemi Moldawskiej i inne utwory historyczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1998. 357 p.
35. DUBY, G. Structures de parenté et noblesse dans la France du Nord aux XIe-et XIIe siècles. In: *La société chevaleresque. Hommes et structures du Moyen Age (I)*. Flammarion, Paris: „Champs”, 1988, p. 138-153.
36. GALBEN, A. *Din “obiceiul pământului” al Moldovei feudale (sec. XVIII – prima jumătate a sec. al XIX)*. (Cap. 2, § 2.) Chișinău: Știința. 1986, 236 p.
37. GEORGESCU, V. Al. *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XIII-lea*. București: Editura Academiei, 1980. 295 p.
38. GHIȚULESCU, C. În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țările Românești a secolului al XVIII-lea. București: Humanitas, 2004. 448 p.
39. GONȚA, Al. I. Femeia și drepturile ei la moștenire. In: *Moldova, după „obiceiul pământului”*. Studii de istorie medievală (texte selectate). Iași, 1998, p. 269-276.
40. GOROVEI, Șt. S. *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1997. 331 p.
41. HERLIHY, D. *Social History of Italy and Western Europe 700-1500*, Collected Studies, Chap. XIII, London: Variorum Reprints. 1978. 304 p.
42. IFTIMI, S. Ipostaze feminine între medieval și modern. In: *Revista de Istorie Socială*, IV-VII, 1999-2002, p. 37-51.
43. IORGA, N. *Viața femeilor în trecutul românesc*. Vălenii de Munte: Tipografia Neamul Românesc, 1910. 218 p.
44. *Istoria vieții private. De la Europa feudală la renaștere*. Coordonatori Philippe Ariès și Georges Duby, traducere de M. Berza și M. Slăvescu. Volumul III. București: Editura Meridiane, 1995. 413 p.
45. KARPAVIČIENĖ, J. Vieno stereotipo istorija – LDK moters įvaizdis istoriografijoje. In: *Feminizmas, visuomenė, kultūra*. 1, 1999, p. 30-39.
46. KINGA, T. S. Testamente transilvănene (1540-1600). In: *Revista istorică*. Tom XVI, 2005, nr. 3-4, p. 163-166.
47. KUCHOWICZ, Zb. *Obyczaje staropolskie XVII i XVIII wieku*. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 1975. 641 p. + II.

48. KULESZA-WORONIECKA, I. *Rozwody w rodzinach magnackich w Polsce XVI-XVIII wieku*. Poznań-Wrocław: Wydawnictwo Historyczne, 2002. 174 p.
49. MILES, R. *Cine a pregătit Cina cea de taină? Istoria universală a femeilor*. Traducerea Mono Bodo. București, 2008, 416 p.
50. RAGAUSKIENĖ, R. *Mirties nugalėti nepavyko: Biržų ir Dubingių kunigaikščių Radvilų biologinė istorija (XV a. pabaiga – XVII a.)*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2017. 735 p.
51. REZACHEVICI, C. *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova. a. 1324-1881*, Volumul I., secolele XIV-XVI, București: Editura Enciclopedică, 2001. 864 p.+il., (8) f. pl.
52. SAJKOWSKI, A. *Staropolska miłość. Z dawnych listów i pamiątek*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1981. 402 p.
53. SARCEVIČIENĖ, J. *Lietuvos didikės proginėje literatūroje: portretai ir įvaizdžiai*. Vilnius: Versus aureus, 2005. 646 p.
54. SOLCAN, Ș. *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*. Ediția a doua revăzută și adăugită București: Editura Universității din București, 2020. 405 p.
55. SZÉKELY, M. M. Structuri de familie în societatea medievală moldovenească. In: *Arhiva Genealogică* 1-2, IV (IX), 1997, p. 59-119.
56. TEĢOWSKI, J. Powiązania genealogiczne wojwodów mołdawskich Bogdanowiczów z domem Giedyminowiczów w XIV-XV wieku. In: *Genealogia. Studia i Materiały Historyczne*, Tom III, Poznań-Wrocław, 1993, p. 47- 55.
57. TOMIN, S. Perceptions of Women in Serbian Medieval Literature. In: *Studi sull'Oriente Cristiano*, Roma, 2006, 10 (2), pp. 75-99.
58. ȚIGHILIU, I. *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova în secolele XV-XVII*. București: Paideia, 1997. 369 p.
59. WASILEWSKI, T. Walka o spadek po księżnej Marii Wołosze, wdowie po Januszu Radziwiłłe, w latach 1660-1690. In: *Miscellanea Historico-Archivistica*. Tom. III, Radziwiłłowie XVI-XVIII wieku: w kręgu polityki i kultury. Warszawa-Łódź, 1989, p. 289-308.
60. АНДРЕЕВ, М., АНГЕЛОВ, Д. *История Болгарского государства и права*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1962. 456 p.
61. АНДРЮЛИС, В. И. *Правовое регулирование семейных отношений по Литовскому Статуту 1588*, Автореферат кандидатской диссертации. Вильнюс, 1975. 46 p.
62. БОЖИЛОВ, И. *Фамилията на Асеневици. Генеалогия и просопография*. София: Издательство БАН, 1985. 435 p.
63. ВАЛИКОНИТЕ, И. I Литовский Статут – один из важнейших источников истории положения женщин в Великом Княжестве Литовском. In: *I Литовский Статут 1529 года*, Материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута, Вильнюс, 1982, p. 38-46.
64. ДЗЕРБИНА, Г.В. Брачно-семейные отношения и статус женщин на белорусских землях по законодательству XVI в. In: *Женщины на краю Европы*. Под ред. Е. Гаповой, Минск: ЕГУ- 2003, p. 24-32.
65. ЕШАНУ, А. И. *Школа и просвещение в Молдавии (XV-начало XVIII в)*. § 2. Женское образование, Кишинев: „Штиинца”, 1983. p. 66-77.
66. *История женщин на Западе*. В 5-ти томах. Т. 2: Молчание Средних веков. Под общ.ред. Ж. Дюби, М. Перро. Пер. с англ. Санкт-Петербург: Алетейя, 2009. 512 p.
67. ЛАЗУТКА, С., ВАЛИКОНИТЕ, И. М. Имущественное положение женщины (матери, жены, дочери, сестры) привилегированного сословия по Первому Литовскому Статуту. In: *Научные доклады*. Высшие учебные заведения Литовской ССР, Серия История, Том. XVI, Вильнюс, 1976, p. 74-106.
68. ПУШКАРЕВА, Н.Л. *Гендерная теория и историческое знание*. Санкт-Петербург: Алетейя, 2007. p. 496.

69. РЕПИНА, Л. П. *Историческая наука на рубеже XX—XXI вв.: социальные теории и историографическая практика*. Москва: Кругъ, 2011. 552 р.
70. СОВЕТОВ, П. Преступление и наказание (Очерки истории обычного права и законодательства средневековой Молдавии), *Studiu monografic*. In: *Stratum plus*, Nr.6, 2001-2002. Санкт – Петербург – Кишинев – Одесса – Бухарест, р. 26-152.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI LA TEMA TEZEI

1.1. Monografii (monoautor)

- 1. ZABOLOTNAIA, L.** *Известная и не известная история жизни дочерей Дмитрия Кантемира. Мария Кантемир и Екатерина-Смарагда Голицына. (Сборник статей, документов и иллюстраций).* = *The known and unknown life story of the daughters of Dimitrie Cantemir: Maria Cantemir and Ekaterina-Smaragda Golitsyna: (Collection of articles, documents and illustrations).* Seria: Istoria feminină. Editura: Cartdidact, Chișinău, 2020. 648 p. ISBN: 978-9975-3469-7-9.
- 2. ZABOLOTNAIA, L.** *Maria (Lupu) Radziwiłł. Viața privată în documente, scrisori și imagini.* = *Maria (Lupu) Radziwiłł. 's private life in documents, letters, and images.* Seria: Moldovencele în istoria Europei. Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Colecția: *Tyragetia*, Chișinău, 2020. 247 p. ISBN: 978-9975-87-753-4.
- 3. ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** *История жизни Марии Кантемир в письмах и документах,* Серия: *Женская история.* Издано при поддержке Национальной комиссии Республики Молдова по делам ЮНЕСКО. Издательство: „Lexon Prim”, Кишинэу, 2018. 272 с. ISBN: 978-9975-139-44-1.
- 4. ZABOLOTNAIA, L.** *Moldavian Women in History. Destinies, Politics, and Love,* Editura „Cetatea de scaun”, Târgoviște, 2018. 295 p. ISBN: 978-606-537-410-2.
- 5. ZABOLOTNAIA, L.** *Dreptul la proprietate și la moștenire al femeilor din Moldova și țările vecine (secolele XIV-XVII). Studii și documente.* Seria: Istoria la feminin, Editura: Cardidact, Chișinău, 2015. 316 p. ISBN: 978-9975-9609-7-7.
- 6. ZABOLOTNAIA, L.** *Femeia în relațiile de familie din Țara Moldovei în contextul european până la începutul sec. al XVIII-lea (Căsătorie, logodnă, divorț).* Seria: Istoria la feminin. Editura „Pontos”, Chișinău, 2011. 350 p. ISBN: 978-9975-51-278-7.
- 7. ZABOLOTNAIA, L.** *Raporturile dinastice și rolul „diplomației de mariaj” în relațiile moldo - polone în a doua jumătate a secolului al XIV- lea – mijlocul secolului al XVII-lea,* Chișinău, 2004. 192 p. ISBN: 9975-9649-1-5.

2.1. Articole în reviste științifice de profil recunoscute din străinătate (Scopus, Index Copernicus)

- 1. ZABOLOTNAIA, L.** Women's Power in Moldova (14th - 17th Centuries). *Gender Studies.* In: *Codrul Cosminului*, XXIII, Iulie 2017, No. 1, p. 7-30. ISSN: 1224-032X, EISSN: 2067-5860. http://atlas.usv.ro/www/codru_net/index.html
- 2. ZABOLOTNAIA, L.** Новые документальные открытия в архивах Санкт-Петербурга. Второе духовное завещание Марии Кантемир от 1757 года и ее духовное письмо. In: *Codrul Cosminului*, XXII, Iulie 2016, No. 1, p. 19-40. ISSN: 1224-032X, EISSN: 2067-5860. <http://codrulcosminului.usv.ro/CC22/1/cantemir.pdf>
- 3. ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Новые документальные свидетельства из биографии Марии Кантемир. Первое духовное завещание от 1725 года. In: *Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории*, Москва, 2016. Выпуск 57, с. 311-322. ББК 63.3. ISSN: 2073-7564. Эл. № ФС 77-53624. http://roii.ru/publications/dialogue/article/57_22/zabolotnaya_lyliya/new-documentary-evidences-regarding-maria-cantemirs-biography-the-first-testament-of-maria-cantemir-dating-back-to-1725
- 4. ZABOLOTNAIA, L.** Unveiling the private life of the 18-th century. A divorce act of 1795. In: *Codrul Cosminului*, XXI, 2015, No. 1, p. 143-148. ISSN: 1224-032X, EISSN: 2067-5860. <http://codrulcosminului.usv.ro/CC21/1/divorce.pdf>

5. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Роль женского фактора в истории становления господствующих династий средневековой Сербии. In: *Диалог со временем*. Альманах интеллектуальной истории. Москва. 2014. Выпуск 47. с. 311-322. ББК 63.3. ISSN: 2073–7564. Эл. № ФС 77-53624 https://roii.ru/publications/dialogue/article/47_21/zabolotnaya_lyliya/the-female-factor-in-the-history-of-ruling-dynasties-of-the-medieval-serbia
6. **ZABOLOTNAIA, L.** The Impact of the Ottoman Factor on the Status of Women in the South-Eastern European Countries in the Middle Ages through Historiography Perspectives. In: *Codrul Cosminului*, XX, 2013, No. 1, p. 127-141. ISSN: 1224-032X, EISSN: 2067-5860 <http://codrulcosminului.usv.ro/CC23/1/women.pdf>
7. **ZABOLOTNAIA, L.** Dreptul de paritate testamentară al femeii din Țările Române (secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea). In: *Revista de etnologie și culturologie*, Chișinău, 2013, p. 15-25. ISBN: 18-57 2049. http://ethnology.ich.md/wp-content/uploads/Revista_de_Etnologie_si_Culturologie_Vol.13-14.pdf
8. **ZABOLOTNAIA, L.** The story of the courtship of Catherine “the circassian”, the second wife of the prince Vasile Lupu. In: *Codrul Cosminului*, XVIII, 2012, No. 1, p. 43-50. ISSN: 1224-032X, EISSN: 2067-5860. <http://codrulcosminului.usv.ro/CC18/1/lilia.pdf>
9. **ZABOLOTNAIA, L.** Terms of Marriage between individuals of non-orthodox faith in the Russian Empire (On the Basis of the Letters of Nicholas I "Law on marriage alliance"). In: *Codrul Cosminului*, 1, Suceava, 2011, p. 87-95. ISSN: 1224-032X, EISSN: 2067-5860. http://codrulcosminului.usv.ro/CC17/1/07_marriage.pdf
10. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Имели ли женщины право на развод в XV-XVII вв.? In: *Социальная история. Семья в раннее новое время*. Ежегодник, Центр социальной истории Института всеобщей истории РАН Междисциплинарный центр изучения истории, экономики и общества. Центр экономической истории Исторического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова, Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН, Институт российской истории РАН, АЛЕТЕЙЯ, Санкт-Петербург, 2009, p. 9-23. ISBN: 978-91419-334-5. <https://www.hse.ru/data/2011/02/27/1224515130/RomIarsSocHistory2010.pdf>
11. **ZABOLOTNAIA, L.** Moldavian social elites in the history of Serbia. Pages from the history of the marriage of Natalia Keshko and Milan Obrenović. In: *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia*, XXVI, Poznań 2019, Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, 131–153. ISBN: 978-83-66355-32-3, ISSN: 0239-4278 (ска 1,1 с.а.). Russian text with summaries in English and Russian. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/20326>
12. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Имущественные и наследственные отношения в европейском праве XVIII века (на примере взаимоотношений Екатерины Дмитриевны Голицыной с семьей Кантемир). In: *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*, № 2 (82), Санкт-Петербург, 2019, с. 27-41. ISSN: 2071-8284 <https://cyberleninka.ru/article/n/imuschestvennye-i-nasledstvennye-otnosheniya-v-evropeyskom-prave-xviii-veka-na-primere-vzaimootnosheniy-ekateriny-dmitrievny>
13. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Изображение семьи Марии (Лупу) Радзивилл на фресках храма Трёх Святителей в Яссах. In: *Acta Anniversaria: збірник наукових праць / уклад. А. У. Блінец; редкал. А. А. Гужалоўскі (гал. рэд.) і інш.; Мін-ва культуры Рэсп. Беларусь, Нац. гіст-культ. музей-заповіднік "Нясвіж". Т. 4. Нясвіж, 2018 г. с. 35-47. ISBN: 978-90358-1-4. ISSN 2411-1619. <https://niasvizh.by/be/nauka-i-publikatsii/izdaniya/>*
14. **ZABOLOTNAIA, L.** The History of the Private Life of Maria (Lupu) Radziwiłł Reflected in the Images of the Epoch. In: *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio M – Balcaniensis et Carpathiensis*, Vol 2 (2017), p. 209-223. ISSN: 2450-6354. <https://journals.umcs.pl/bc/issue/view/394/showToc>.
15. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Новые документальные сведения о завещании Марии (Лупу) Радзивилл. In: *Наукові записки Національного університету „Острозька Академія”*. Серія „Гендерні дослідження”, Випуск III, Острог, 2017, р.44 – 51. УДК (396+572) (082) ББК 28.7. Н.34.

https://uamoderna.com/images/biblioteca/Ostrog_gender_anthropology/Ostrog_gender_6.pdf

16. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Конструирование женской субъективности в частной переписке: письма Марии Кантемир к брату Антиоху (первая половина 18 века). In: *Адам&Ева. Альманах гендерной истории*. Вып. 25, Москва, ИВИ РАН, 2017, с. 170-189. ISBN: 5-94067-098-9. <https://www.facebook.com/GenderHistory>.
17. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Екатерина Черкешенка – жена господаря Василия Лупу. Судьба одной женщины в истории Молдовы. In: *Кавказология / Caucasology*. Электронный журнал, Кабардино-Балкарский государственный университет им. «Х.М. Бербекова», №1, 2017, с. 220-237. ISSN: 2542-212X. https://kbsu.ru/nauchnye-izdaniya/zhurnal-kavkazologiya/caucasology-soderzhanie-1-2017/kavkazologiya_1_2017_zabolotnaya-l-p-ekaterina-cherkeshenka-zhena-gospodarya-vasiliya-lupu-sudba-odnoj-zhenshhiny-v-istorii-moldovy/
18. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Имущественно-правовое положение литовок в средние века и новое время. Литовско-белорусская историография. In: *Наукові записки Національного університету „Острозька Академія”*. Серія „Гендерні дослідження”, Випуск II, Острог, 2016, р. 41-48. УДК (396+572) (082) ББК 28.7. Н.34. https://uamoderna.com/images/biblioteca/Ostrog_gender_anthropology/Ostrog_gender_6.pdf
19. **ZABOLOTNAIA, L.** The riddles, myths and facts concerning Maria (Lupu) Radziwiłł's last will and testament. In: *Journal ISTORIJA*, t. 97, nr. 1, Wilnius, 2015, p. 5–25. ISSN: 1392-0456 (print), 2029-7181 (online). <http://dx.doi.org/10.15823/istorija.2015.04>. (Index Copernicus). https://www.researchgate.net/publication/290523012_The_Riddles_Myths_and_Facts_concerning_Maria_Lupu_Radziwiłł's_Last_Will_and_Testament
20. **ZABOLOTNAIA, L.** Situația matrimonial-patrimonială a femeilor în spațiul românesc. Studiu comparativ (secolele XIV-XVII). In: *SUCEAVA*. Anuarul Muzeului Bucovinei. XLII.2015, Suceava, 2015, p. 69-83. ISSN: 1583-5936. <https://muzeulbucovinei.ro/descarcari/anuar-2015.pdf>
21. **ZABOLOTNAIA, L.** The Unknown Pages of Anna Tumarkin. Anna Tumarkin-The First Female Doctor of Philosophy in Europe: The Unknown Pages of Her Life. In: *International Relations and Diplomacy*. Volume 2, Number 5, May 2014 (Serial Number 8). New York, NY 10034, USA. p. 354-361. ISSN: 2328-2134. https://www.academia.edu/31848680/The_Unknown_Pages_of_Anna_Tumarkin_Anna_Tumarkin_The_First_Female_Doctor_of_Philosophy_in_Europe_The_Unknown_Pages_of_Her_Life_International_Relations_and_Diplomacy_Volume_2_Number_5_May_2014_P_354_361
22. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Наследственное право молдавских женщин (XIV-XVII вв). Компаративное исследование (The Law of succession concerning Moldavian women in the 14th-17th centuries: A Comparative study). In: *Balkanica Posnaniensia. Acta et studia*, XX, Poznań, 2013, Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, p. 65-84. ISBN: 978-83-63047-36-1, ISSN: 0239-4278. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/1738>
23. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Женщина и власть в истории господствующих династий средневековой Сербии (Неманичей и Хребеляновичей). In: *Balkanica Posnaniensia, Acta et studia*, Стереотипу Bałkańskie, Księga jubileuszowa Profesor Ilony Czamańskiej, Instytut Historii UAM, Poznań, 2011, p. 86-98. ISBN: 978-83-89407-90-0. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/issue/archive>
24. **ZABOLOTNAIA, L.** Statutul social și situația juridică a femeilor în procesul de divorț în Țările Române (sec. al XVII-lea). In: *Studii de demografie istorică (sec. XVII-XXI)*. Coordonator Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2010, p. 23-39. ISBN: 978-606-8204-24-6. (cca1c.a.).

25. **ZABOLOTNAIA, L.** The image of man and woman in Moldova in the eyes of catholic missionaries between the XVI-th–XVIII-th centuries. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis. Celebrations and everyday life in the Grand Duchy of Lithuania and its contexts*, 54, Vilnius, 2009, p. 143-149. ISBN: 978-995-5854-50-0. <https://www.archeobooks.com/products/celebration-and-everyday-life-in-the-grand-duchy-of-lithuania-and-its-context>
26. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Анна Тумаркин - первая женщина доктор философии в Европе. Неизвестные страницы жизни. In: *Balcanica Posnaniensia, Acta et studia*, XVI, *Ludzie i idee ponad granicami*, Pod red. I. Czamańskiej i W. Szulca, Poznań, 2009, p. 139-146. ISSN: 0239-4278. ISBN: 978-83-63047-36-8. <https://www.ceneo.pl/6531040>
27. **ZABOLOTNAIA, L.** Les droits des femmes de Moldovie en Moyen Âge. In: *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, Tom II, Lublin-Radzyń Podlaski-Siedlce, 2005, p. 55-61. ISSN:1731-982X. <http://wrh.edu.pl/tom-ii-2005/>

2.3. În reviste din Registrul național al revistelor de profil (Categorie B)

1. **ZABOLOTNAIA, L.** The bounds of the private in the life of Antiochus Cantemir: Myths, speculations and realness regarding his secret family in Paris (Limitele privatului în viața lui Antioh Cantemir. Mituri, speculații și realitate despre o familie secretă la Paris). In: *Tyragetia*. Vol. XIV [XXIX], nr.2, 2020, p. 19-31. ISSN: 1857-0240. https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_xiv_xxix_nr_2_istorie_muzeologie/
2. **ZABOLOTNAIA, L.** Testament of Moldavian Princess Maria (Lupu) Radziwill from 1659. In: *Tyragetia*, Istorie și Muzeologie, Serie nouă, vol. XIII [XXVIII], nr. 2. Chișinău, 2019, p. 79-101. ISSN: 1857-0240. https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_xiii_xxviii_nr_2_istorie_muzeologie/
3. **ZABOLOTNAIA, L.** The strength and weakness of Alexandra Osipovna Smirnova-Rosset (on the history of the origins of one of the women of the Pushkin era). In: *Tyragetia*, Istorie și Muzeologie, Serie nouă, vol. XII [XXVII], nr. 2. Chișinău, 2018, p. 133-139. ISSN: 1857-0240. https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_xii_xxvii_nr_2_istorie_muzeologie/.
4. **ZABOLOTNAIA, L.** The First Testament of Maria Cantemir, from 1725. In: *Tyragetia*, Istorie și Muzeologie, Serie nouă, vol. XI [XXVI], nr. 2. Chișinău, 2017, p. 51- 61. ISSN: 1857-0240. <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=486028>
5. **ZABOLOTNAIA, L.;** IFTIMI, S. Portretul Mariei Radziwill reflectat într-o lucrare a pictorului polonez Korneli Szlegiel (1851). In: *Tyragetia*, Istorie și Muzeologie, Serie nouă, vol. X [XXV], nr.2. Chișinău, 2016, p. 9-23. ISSN: 1857-0240. <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=486028>.
6. **ZABOLOTNAIA, L.** Enigmele, miturile și realitățile testamentului Mariei Radziwill. In: *Tyragetia*. Istorie și Muzeologie, Serie nouă, vol. IX [XXIV], nr. 2. Chișinău, 2015, p. 9-29. ISSN: 1857-0240. https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_ix_xxiv_nr_2_istorie_muzeologie/
7. **ZABOLOTNAIA, L.** Noi direcții în știința istorică contemporană a Moldovei. Rezultate și perspective. In: *Tyragetia*, Istorie și Muzeologie, Serie nouă, vol. VIII [XXIII], nr. 2. Chișinău, 2014, p. 9-31. ISSN: 1857-0240. https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_viii_xxiii_nr_2_istorie_muzeologie/
8. **ZABOLOTNAIA, L.** Destinul unei doamne în istoria Moldovei. Mituri și realități despre Ecaterina cerchezoaică – a doua soție lui Vasile Lupu. In: *Tyragetia*, Istorie și Muzeologie,

- Serie nouă, vol. VII [XXII], nr. 2. Chișinău, 20013, p. 97-110. ISSN: 1857-0240.
https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_vii_xxii_nr_2_istorie_muzeologie/
9. **ZABOLOTNAIA, L.** Women and power in the history of the Asan dynasty. In: *Tyragetia*. Istorie. Muzeologie. Serie nouă, Vol. VI [XXI], nr. 2. Chișinău, 2012, p. 53-62. ISSN: 1857-0240.https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_vi_xxi_nr_2_istorie_muzeologie/
 10. **ZABOLOTNAIA, L.** Instituția căsătoriei în epoca medievală: impedimente și interdicții. Explorări de antropologie istorică și studii comparative. In: *Tyragetia* Istorie și Muzeologie, Serie nouă, vol. V [XX], nr. 2, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Chișinău, 2011, p. 9-30. ISSN: 1857-0240.
https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_v_xx_nr_2_istorie_muzeologie/
 11. **ZABOLOTNAIA, L.** Câteva precizări despre dinastia Branković. In: *Tyragetia* Istorie și Muzeologie, Serie nouă vol. IV [XIX], nr. 2. Chișinău, 2010, p. 149-157. ISSN: 1857-0240.<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=486028>
 12. **ZABOLOTNAIA, L.** Iugoslavia – formula destrămării. Evoluția schimbărilor teritorial-administrative și social-politice (anii 90 ai sec. al XX-lea). In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4 (80), Ediție specială, Chișinău, 2009, p. 144-169. ISBN: 1857-2022.
<http://historyinstitute.md/index.php/publicatii/reviste/467-revista-de-istorie-a-moldovei-nr-4-80-2009>
 13. **ZABOLOTNAIA, L.** Regență, putere și domnie la feminin (sec. XIV-XVII). In: *Tyragetia*. Serie nouă. Istorie. Muzeografie., Vol.III [XVIII], nr. 2. Chișinău, 2009, p. 67-78. ISSN: 1857-0240.
https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/tyragetia_serie_noua_vol_iii_xviii_nr_2_istorie_muzeologie/
 14. **ZABOLOTNAIA, L.** Considerații privind divorțul lui Alexandru cel Bun cu Ryngała-Anna. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1, Chișinău, 2008, p. 144-152. ISBN: 1857-2022.
<http://historyinstitute.md/index.php/ro/publicatii/reviste/460-revista-de-istorie-a-moldovei-nr-1-73-2008>
 15. **ZABOLOTNAIA, L.** Descrierea Moldovei - obiect de studiu al istoriei intelectuale. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4, Chișinău, 2008, p. 103-108. ISBN: 1857-2022.
<http://historyinstitute.md/index.php/ro/publicatii/reviste/465-revista-de-istorie-a-moldovei-nr-4-76-2008>
 16. **ZABOLOTNAIA, L.** Movilencele și descendenții. Pagini necunoscute. Unele contribuții la genealogia descendenților al lui Ieremia Movilă. In: *Tyragetia*, Serie nouă. Istorie. Muzeografie. Vol. I [XVI], nr.2. Chișinău, 2008, p. 27-42. ISSN: 1857-0240.
<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=486028>
 17. **ZABOLOTNAIA, L.** Între politică și destin. Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, văzută prin prisma seculară a istoriei. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3, Chișinău, 2008, p. 16-45. ISBN: 1857-2022. <http://historyinstitute.md/index.php/publicatii/reviste/467-revista-de-istorie-a-moldovei-nr-4-80-2009>
 18. **ZABOLOTNAIA, L.** Câteva documente inedite din secolul al XVIII-lea survenite din Polonia. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 2, Chișinău, 2007, p. 88-96. ISBN: 1857-2022.
<http://historyinstitute.md/index.php/ro/publicatii/reviste/413-revista-de-istorie-a-moldovei-nr-2-70-2007>
 19. **ZABOLOTNAIA, L.** Condiții de încheiere a căsătoriei în Evul Mediu. Studiu comparativ. In: *Tyragetia*, Serie nouă. Istorie. Muzeografie, Vol.I [XVI], nr.2, Muzeul Național de Istorie, Chișinău, 2007, p. 107-113. ISSN: 1857-0240.
<https://dbh.nsd.uib.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=486028>.

20. ZABOLOTNAIA, L. Un document necunoscut despre viața privată. Un act de divorț din 1795. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3, Chișinău, 2007, p. 86-92. ISBN: 1857-2022. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/rist-2007-3.pdf
21. ZABOLOTNAIA, L. Femeile în Moldova medievală (sec. XVI-XVII). In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr.4, Chișinău, 2007, p. 74-85. ISBN: 1857-2022. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/rist-2007-3.pdf
22. ZABOLOTNAIA, L. Dreptul femeilor la proprietate și moștenire în Moldova medievală. In: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1-2, Chișinău, 2006, p. 17-28. ISBN: 1857-2022. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/rist-2006-1-2.pdf

4.1. Articole în culegeri științifice internaționale (peste hotare):

1. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Указ императора Николая I от 7 марта 1850 года как нормативная основа регулирования брачно-семейных отношений в Бессарабской Губернии Российской империи. În: *Государство и право: эволюция, современное состояние, перспективы развития (к 300-летию российской империи)*. Часть 1. Материалы XVIII международной научной конференции 29–30 апреля 2021 года, Санкт-Петербург 2021. p. 253-259. ISBN: 978-5-91837-387-3. ISBN: 978-5-91837-386-6.
2. ZABOLOTNAIA, L. Discoveries of new documents and their interpretation. On the example of an unknown letter from Grand Duke Pyotr Fedorovich Romanov to Antiochus Cantemir. In: *Istoria și scrisul istoric azi. Opțiuni metodologice. Paradigme. Agendă*. Lucrările Conferinței internaționale din 2-5 februarie 2020 dedicată Centenarului Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Institutul de Istorie ”George Barițiu”, Cluj-Napoca, Edit. Școala Ardeleană, 2020, p. 331-339. ISBN: 978-606-797-604-5. <https://institutuldeistoriegeorgebaritiu.ro/>
3. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Неизвестные письма о межличностных отношениях Марии Кантемир и Екатерины-Смарагды Голицыной. Женское и мужское в традиционной и современной культуре: сохранение, фиксация, понимание. In: *Материалы XIII международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории* и Института этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН, Том 2, Москва-Казань, 2020, с. 263-268. ISBN: 978-5-4211-0253-3. <http://rarwh.ru/index.php/konferentsii/27-2020>
4. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Роль брачной дипломатии в молдо-польских отношениях. In: *Женщины и мужчины в миграционных процессах прошлого и настоящего*. Материалы XII международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории и Института этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН, 10–13 октября 2019 года, Калининград, том 2, Москва-Калининград, 2019, с. 3-6. ISBN: 978-5-9971-0553-2. <http://rarwh.ru/index.php/konferentsii/26-2019>
5. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Страницы из личной жизни Марии Кантемир. История одного письма. In: *Частное и общественное в повседневной жизни населения России: История и современность*, Том 2, Материалы международной конференции, 15-17 марта 2018 г., Санкт-Петербург, 2018, с. 337-443. ISBN: 978-5-8290-1718-7. <https://elibrary.ru/item.asp?id=32798690>
6. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Мужчины и женщины в городской среде Молдовы глазами иностранцев (XVII–XVIII вв.). In: *Горожанки и горожане в политических, экономических и культурных процессах российской урбанизации XIV–XXI вв.* Материалы Одиннадцатой международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории и Института этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН, 4–7 октября 2018 года, Нижний Новгород, Том 2, Москва-Нижний Новгород, 2018, с. 266-269. ISBN: 978-5-8396-0527-7. <http://rarwh.ru/index.php/konferentsii/25-2018>

7. **ZABOLOTNAIA, L.** Unele considerații privind testamentul Mariei (Lupu) Radziwiłł. Noi explorări documentare (Partea I) (Kilka uwag na temat testamentu Marii (Lupu) Radziwiłłowej. Nowe poszukiwania dokumentalne (Część I). In: *Historia i dzień dzisiejszy relacji polsko-rumuńskich. Istoria și prezentul relațiilor polono-române*, Suceava, 2017, p. 13-21. ISBN: 978 973 019 878-2. <https://dompolski.ro/zilele-culturii-si-simpozion/simpozioanele-i-publicatii/simpozioane-si-publicatii/>
8. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Сила и слабость А. О. Смирновой-Россет (литературная биография одной из женщин пушкинской эпохи как отражение ломки стереотипов). In: *Сила слабых: гендерные аспекты взаимопомощи и лидерства в прошлом и настоящем*. In: *Материалы Десятой международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории* и Института этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН, 7 –10 сентября 2017 года, Vol.III, Москва – Архангельск, 2017, p. 100-105. ISBN: 978-5-4211-0179-6, ISBN: 978-5-8396-0524-7. <http://rarwh.ru/index.php/konferentsii/24-2017>
9. **ZABOLOTNAIA, L.** Personajele feminine din neamul Movilă. Katarzyna Radziwiłł (Kobiece przedstawicielki rodu Mohyłów. Katarzyna Radziwiłł. In: *Historyczne i kulturowe aspekty relacji polsko-rumuńskich*, Suceava, 2016, p. 110-124. ISBN: 978 973 019 878-2. <https://dompolski.ro/zilele-culturii-si-simpozion/simpozioanele-i-publicatii/simpozioane-si-publicatii/>
10. **ZABOLOTNAIA, L.** The history of the private life of Maria (Lupu) Radziwiłł reflected in the images of the epoch. In: *История, память, идентичность. Теоретические основания и исследовательские практики*. Материалы международной научной конференции. Москва 3-4 октября 2016. Институт всеобщей истории РАН, Москва, 2016, с. 151-153. ISBN: 978-5-906578-13-6.
11. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Казус из истории отношений дочери с отцом. На примере семьи Кантемир (первая половина XVII века). In: *Материнство и отцовство сквозь призму времени и культур*. Материалы IX международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории Института этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН, 13–16 октября 2016 года, Vol.II, Москва – Смоленск, 2016, p. 110-124. ISBN: 978-5-88018-599-3. <http://rarwh.ru/index.php/konferentsii/12-2016>
12. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Венера Невы. Былое неизвестное или забытое прикрито. Некоторые страницы из биографии Александры Осиповны Смирновой – Россети. In: *Юг Украины в отечественной и европейской истории*. Материалы III Международной научно-практической конференции, 15-16 сентября 2016 г., Одеса, Південь України, Астропринт. Одеса, 2016, с. 101-106. ISBN: 978-966-927-169-3.
13. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Женщина и деньги, или скрытая власть денег. Сфера семейно-имущественных отношений в средневековом обществе. In: *Материальный фактор и предпринимательство в повседневной жизни населения России: история и современность*. Материалы международной научной конференции, 17–19 марта 2016 г. Санкт-Петербург, 2016, с. 340.346. ISBN: 978-5-8290.
14. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Образ мужчины и женщины в средневековой Молдове глазами современников (XVI–XVII вв.). In: *XI Конгресс антропологов и этнологов России*. Сборник материалов, Екатеринбург, 2–5 июля 2015 г., Москва – Екатеринбург, 2015, с. 373-374. УДК 39 + 572 ББК 63.5 - 28.71X 58.
15. **ZABOLOTNAIA, L.** Viața privată a Mariei (Lupu) Radziwiłł oglindită în imagini de epocă. In: *Polska i Rumunia. Wspólne – obok – blisko*, Suceava, 2015, p. 23-37. ISBN: 978 973 019 878-2. <https://dompolski.ro/zilele-culturii-si-simpozion/simpozioanele-i-publicatii/simpozioane-si-publicatii/>
16. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Власть, конфликт, агрессия: гендерный аспект политической истории Болгарии XIII века. In: *Женщины и женское движение за мир без войн и военных конфликтов*. Материалы Восьмой международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории Института этнологии и

- антропологическим. Н.Н. Миклухо-Маклая РАН, 8–11 октября 2015 года, Vol.III, Москва – Старый Оскол, 2015, с. 63-70. ISBN: 978-5-4211-0132-1. <http://rarwh.ru/index.php/konferentsii/20-2015>
17. ZABOLOTNAIA, L. Jadwiga-prima regină Poloniei. In: *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych*. Materiały z sympozjum, Suceava, 2014, p. 20-29. ISBN: 978-973-0-174551-7. <https://dompolski.ro/zilele-culturii-si-simpozion/simpozioanele-i-publicatii/simpozioane-si-publicatii/>
 18. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Елена Волошанка в русской истории. Династический, генетический и политический аспекты. In: *Пол. Политика. Поликультурность: гендерные отношения и гендерные системы в прошлом и настоящем*. Материалы Седьмой международной научной конференции Российской ассоциации исследователей женской истории и Института этнологии и антропологическим. Н. Н. Миклухо-Маклая РАН, 9–12 октября 2014 года, Москва, Т. 2, 2014, p. 323-328. ISBN: 978-5-4211-0111-6 ББК. 60+63 УДК 396П 49. <http://rarwh.ru/index.php/konferentsii/19-2014>
 19. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Женская история в странах Юго-Восточной Европы в период османского владычества. Историкографический аспект. In: *Российская гендерная история с «юга» на «запад»: прошлое определяет настоящее*. Материалы шестой международной научной конференции Российской Ассоциации исследователей женской истории. 3–6 октября 2013 года, том 2, Нальчик–Москва, УДК 392.6 ББК 63.5 Р76, с. 226-228.
 20. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Российское законодательство XIX века о заключении брака между лицами не православного вероисповедания. In: *Правовая система России: традиции и инновации*. Материалы X всероссийской научно-теоретической конференции. Санкт-Петербург, 25–27 апреля 2013 г. / Под общ.ред. Н. С. Нижник: В 5 ч. Ч. II. СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, 2013, с. 217-225. УДК: 340.1 ББК Х0 (82.2)П 88.
 21. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Женщина и власть в странах юго-восточной Европы в XIV веке (На примере династии Шишманов. In: *Образование, наука, производство и управление*. Материалы всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Сборник научных и научно-методических докладов. Том V, Старый Оскол, 2012, No. 1, с. 97-105. УДК: 698. ББК: 65304.15-32.97.
 22. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Проблем повседневности и ментальности в современной молдавской историографии. In: *Наукові записки з української історії*. Збірник наукових статей. Випуск 29, Переяславль-Хмельницький, 2012, p. 34-43 УДК: 94 (477)(082). ББК 63.3 (4 Укр)я 43 Н 34.
 23. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Сведения современников о свадьбе Руксандры и Тимуша Хмельницкого. In: *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, Материалы XX Международной конференции в центре Памяткознатства в Киеве 23-24 марта, том 2, Институт Национальной Истории Украины, Киев, 2011, с. 293-305. ISSN: 2078-0850.
 24. ЗАБОЛОТНАЯ, Л. Незаконнорожденные дети и их право на наследование в Молдове в XVII веке. In: *Частное и общественное: гендерный аспект*, Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая, РАИЖИ, Том 1, Москва, 2011, с. 232-238. ISBN: 978-5-4211-0049-2.
 25. ZABOLOTNAIA, L. Movilencile și descendenții. Pagini necunoscute. Unele contribuții la genealogia descendenților lui Ieremia Movilă. In: *Polonia și România - de la vecinătate istorică la parteneriatul european*, Suceava, 2009, p. 71-79. ISBN: 978-973-0-174551-7. <https://dompolski.ro/zilele-culturii-si-simpozion/simpozioanele-i-publicatii/simpozioane-si-publicatii/>
 26. ZABOLOTNAIA, L. Unele considerații asupra testamentului Mariei Cneajna, fiica lui Ștefan cel Mare. In: *Rumuni i Polacy w Europie. Historia i dzień dzisiejszy*. Suceava, 2006, p. 253-264. ISBN: 978-973-0-30238-7. <https://dompolski.ro/zilele-culturii-si-simpozion/simpozioanele-i-publicatii/simpozioane-si-publicatii/>

27. **ZABOLOTNAIA, L.** Situația femeilor din Moldova în evul mediu. Imaginea, statutul social, drepturile și obligații (sec. al XVI-lea - mijlocul sec. al XVII-lea). In: *ROMANIA: A Crossroads of Europe*. The Center for Romanian Studies. Iași -Oxford -Palm Beach -Portland, 2002, p. 43-57. ISBN: 973-9432-45-X.

4.2. În lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova):

1. **ZABOLOTNAIA, L.** Moldavian Women in History. In: *Woman in Universal History. New methodological approaches*. International Methodological Seminar. Programme. Abstracts, June 5, 2018, Chișinău, 2018, 45 p. ISBN: 978-9975-87-394-9.
2. **ZABOLOTNAIA, L.** Influențe bizantine în dreptul de proprietate în Moldova medievală. In: *Предпосылки зарождения греческой античной культуры и ее значение для европейской цивилизации*. Материалы научной конференции, (III издание). Chișinău, 2007, p. 13-26. ISBN: 978-9975-916-25-7.

4.3. În alte culegeri de lucrări științifice editate în Republica Moldova:

1. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Загадка одного портрета: Мария Владимировна Старицкая или Мария (Лупу) Радзивилл. In: *На одно крыло – серебряная, на другое – золотая... Сборник статей памяти Светланы Рябцевой*, Chișinău: Stratum plus, 2020, с. 331-341. ISBN: 978-9975-3343-6-5.
2. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Женщины в истории царских династий средневековой Болгарии (XII–XIII вв.): общее и особенное (Femeile în istoria dinastiilor regale din Bulgaria în perioada medievală (sec. XII–XIII): generalități și particularități). In: *Relațiile moldo-bulgare: istorie și cultură (Молдовско-български връзки: история и култура)*, Chișinău, 2016, с. 12-30. ISBN: 978-9975-9577-5-5.
3. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Свадьба князя Януша Радзивилла с Марией, дочерью молдавского господаря Василия Лупу в описании современников. In: *Dialogul civilizațiilor. Interferențe istorice și culturale*, Ad Honorem Victor Țvircun, Coordonator **L. Zabolotnaia**, Chișinău, 2015, с.149-161. ISBN: 978-9975-3033-4-7.
4. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Образ Марии (Лупу) Радзивилл в историческом наследии польского художника Корнела Шлегел. In: *Polonezii în Moldova. Istorie și contemporanietate*. Culegere de studii și documente, Coordonator **L. Zabolotnaia**, Chișinău-Poznań-Warszawa, 2015, p. 115-127. ISBN: 978-9975-3033-4-7.
3. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Влияние османского фактора на статус женщин в странах Юго-Восточной Европы в период средних веков. Историографический аспект. In: *Politica marilor puteri în Balcani și Europa Centrală*. In honorem Gh. Gonța, Chișinău, 2013, p. 131-146. ISBN: 978-9975-115-14-8.
4. **ZABOLOTNAIA, L.** Dinastia Asan. Moștenirea puterii politice pe linie feminină în Bulgaria (sec. XII-XIV). In: *Factorul feminin în istorie. Women's factor in history. Женский фактор в истории*: Culegere de studii și documente. Coordonator **L. Zabolotnaia**, AȘM-USM. Chișinău, CEP USM, 2012, p. 38-58. ISBN: 978-9975-71-240-8.
5. **ЗАБОЛОТНАЯ, Л.** Роль женского фактора в истории господствующих династий средневековой Сербии. (На основе летописей и родословцев). In: *Factorul feminin în istorie. Women's factor in history. Женский фактор в истории*: Culegere de studii și documente, Coordonator **L. Zabolotnaia**, AȘM-USM. Chișinău, CEP USM, 2012, p. 63-70. ISBN: 978-9975-71-240-8.
6. **ZABOLOTNAIA, L.** Women, Marriage and Canon Law in the Medieval Moldavia. In: *Factorul feminin în istorie. Women's factor in history. Женский фактор в истории*: Culegere de studii și documente, Coordonator **L. Zabolotnaia**, AȘM-USM. Chișinău, CEP-USM, 2012, p. 235-247. ISBN: 978-9975-71-240-8.

ADNOTARE

Zabolotnaia Lilia, „Statutul femeii în cadrul societății medievale din Moldova și țările din Europa Centrală și de Est (secolele xiv-xvii). Studiu comparativ”, teză de doctor habilitat în științe istorice, Chișinău, 2021.

Structura tezei: Introducere, Istoriografia problemei, șase capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 1059 de titluri, 323 pagini de text (248 de bază). Rezultatele obținute sunt publicate în 140 de lucrări științifice (89 în străinătate) și în șapte monografii.

Cuvinte cheie: femeie, istorie feminină, statut social-familial, dreptul familial, familie, căsătorie, divorț, canoane bisericești, codice de legi, proprietate, moștenire, relațiile familial-patrimoniale.

Scopul lucrării: elaborarea unui studiu cuprinzător despre statutul social-juridic al femeilor (din societatea înaltă) din epoca medievală a Moldovei, în baza căruia să evidențiem principiile statutare specifice femeilor din Moldova în coraport cu cele din țările Europei Centrale și de Est din secolele XIV-XVII.

Obiectivele cercetării: 1. cercetarea istoriografiei problemei și delimitarea noilor direcții în baza surselor inedite; 2. stabilirea rolului femeii în cadrul relațiilor de familie și dreptul acestora la proprietate; 3. investigarea condițiilor de instituire a familiei (logodna, căsătorie); 4. determinarea circumstanțelor legale ale femeii privind inițierea divorțului; 5. examinarea caracterului juridic al foii de zestre; 6. evaluarea situației juridice a femeilor în cadrul societății medievale moldovenești (între drept și cutumă).

Noutatea și originalitatea științifică: Inovația științifică a lucrării constă în abordarea în premieră, a unor termeni comparativi, precum: instituția familiei, statutul juridic și socio-economic al femeilor în familie și societate. Originalitatea lucrării rezidă din introducerea unei noi definiții a statului social-juridic al femeilor din Moldova medievală.

Rezultatele obținute: a fost creat un nou concept științific în studierea istoriei sociale și a antropologiei – *istoria femeilor* și stabilit statutul semnificativ al femeilor de elită (*upper class*) din Moldova medievală în istoria Europei.

Semnificația teoretică: constă în complexitatea cadrului teoretico-metodologic utilizat, varietatea surselor documentare, interdisciplinaritatea, precum și tehnicile comparative.

Valoarea aplicativă a lucrării: semnificația practică a lucrării este de o importanță deosebită în ceea ce privește evidențierea unor domenii interdisciplinare, puțin cunoscute și investigate: istoria familiei, istoria dreptului, mentalitatea cotidiană, istoria femeilor etc.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele teoretice și practice au fost aprobate prin diverse proiecte de cercetare, prezentate la peste 80 de conferințe, circa 20 stagii de documentare peste hotare și diverse prelegeri pentru cursuri universitare și postuniversitare.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Заболотной Лилии, на тему: «Статус женщины в средневековом обществе Молдовы и стран Центральной и Восточной Европы (XIV-XVII вв). Компаративное исследование», представленной на соискание ученой степени доктора хабилитат исторических наук, Кишинев, 2021 г.

Содержание диссертации: введение, историография вопроса, шесть глав, общие выводы и рекомендации, библиография из 1059 наименований, 323 страниц текста (248 страницы основного текста). Полученные результаты исследования опубликованы в 140 научных работах (из них 89 за рубежом) и в семи монографиях.

Ключевые слова: женщина, женская история, семейно-социальный статус, семейное право, семья, брак, развод, церковные каноны, своды законов, собственность, наследство, семейно-имущественные отношения.

Цель работы: осуществление всестороннего исследования социально-правового статуса женщин (из высшего общества) в средневековой Молдове, для выявления специфики семейно-правового положения молдавских женщин в сравнении с положением в странах Центральной и Восточной Европы в XIV-XVII веках.

Задачи исследования: 1. исследование историографии вопроса и определение новых направлений на основе неопубликованных источников; 2. установление роли женщин в системе семейных отношений и их права на собственность; 3. исследование условий создания семьи (помолвка, заключение брака); 4. определение юридических прав женщины в отношении развода; 5. анализ правового характера описи приданого; 6. оценка правового положения женщин в средневековом молдавском обществе (между законом и обычаем).

Научная новизна и оригинальность исследования: научное новшество работы состоит в том, что в ней впервые в сравнительном ключе рассматриваются такие вопросы, как институт семьи, правовой и социально-экономический статус женщины в семье и обществе; оригинальность исследования заключается во введении нового определения социально-правового статуса женщины в средневековой Молдове.

Полученные результаты: была создана новая научная концепция в изучении социальной истории и антропологии – *женская история*, и определен значимый статус женщин из высших слоев молдавского средневекового общества в Европе.

Теоретическая значимость работы заключается в комплексности используемой теоретико-методологической базы, разнообразии документальных источников, междисциплинарности, а также компаративных методах.

Практическая значимость работы: исследование имеет особое значение в виду освещения малоизученных междисциплинарных областей: семейной истории, истории права, бытовой ментальности, истории женщин и т. д.

Применение научных результатов. Практические и теоретические результаты исследования были апробированы в рамках различных исследовательских проектов, представлены на более чем 80 конференциях, использованы в ходе около 20 стажировок за рубежом и различных лекций для студентов и аспирантов.

ANNOTATION

to a thesis research of Lilia Zabolotnaia, on a topic “The status of women in the medieval society of Moldavia and the countries of Central and Eastern Europe (14th-17th centuries). Comparative study”, presented for a doctor habilitat degree majoring in history, Chişinău, 2021.

Content of the thesis: introduction, historiography of the issue, six chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 1059 titles, 323pages of text (248 pages of basic text). The obtained research results are published in 140 scientific works (of which 89 are abroad) and in seven monographs.

Keywords: woman, women’s history, family and social status, family law, family, marriage, divorce, church canons, codes of law, property, inheritance, family and property relations.

Goal of the thesis research: to carry out a comprehensive study of the social and legal status of women (of upper class) in medieval Moldavia, in order to identify the specifics of the family and legal status of Moldavian women in comparison with the situation in the countries of Central and Eastern Europe in the 14th-17th centuries.

Targets of the research: 1. study of the historiography of the issue and the identification of new directions based on unpublished sources; 2. establishing the role of women in the system of family relations and their right to property; 3 study of the conditions for creating a family (engagement, marriage); 4. defining a woman’s legal rights in relation to divorce; 5. analysis of the legal nature of the dowry inventory; 6. assessment of the legal status of women in medieval Moldavian society (between law and custom).

Scientific novelty and originality of the thesis research: the scientific innovation of the work lies in the fact that for the first time in a comparative vein such issues as the family institution, the legal and socio-economic status of women in the family and society are considered; the originality of the research lies in the introduction of a new definition of the socio-legal status of women in medieval Moldavia.

The results obtained: a new scientific concept in the study of social history and anthropology was created, *women’s history*, and the significant status of women from the upper strata of society of medieval Moldova in the history of Europe was determined.

The theoretical significance of the work lies in the complexity of the theoretical and methodological framework used, the variety of documentary sources, interdisciplinarity, as well as comparative methods.

Practical value of the work: the study is of particular importance in view of the coverage of little-studied interdisciplinary areas: family history, history of law, everyday mentality, women’s history, etc.

The implementation of the scientific results: the practical and theoretical results of the research were implimented in various research projects, presented at more than 80 conferences, used during about 20 internships abroad and various lectures for undergraduate and graduate students.

ZABOLOTNAIA, LILIA

**STATUTUL FEMEII ÎN CADRUL SOCIETĂȚII MEDIEVALE DIN MOLDOVA
ȘI ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST (SECOLELE XIV-XVII). STUDIU
COMPARATIV**

611.02 – Istoria Românilor (pe perioade)

611.03 – Istoria Universală (pe perioade)

Rezumatul tezei de doctor habilitat în științe istorice

Aprobat spre tipar: 29.X.2021

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj 50 ex

Coli de tipar.: ...

Comanda nr.

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din municipiul Chișinău